

Bibelselskapet og Klubbbeversene

En presentasjon og drøfting av tekstforslagene til Lev 18:22/20:13, Rom 1:26-27, 1 Kor 6:9 og 1 Tim 1:10, i NO78/85 og NO2011 arbeidet.

Synne Marie Jenseter

Veileder

Postdoktor Ole Jakob Filtvedt

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH5065: Masteroppgave i teologi (30 ECTS), Høst 2018

Antall ord: 20 108

Sammendrag

Denne avhandlingen tar for seg Bibelselskapets oversettelser av Klubbversene i arbeidet med NO78/85 og NO2011. Klubbversene er definert som de seks bibelversene som i moderne tid har blitt brukt i homofilidebatten: Leviticus 18:22/20:13, Romerbrevet 1:26-27, 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10.

I avhandlingsarbeidet har jeg hatt tilgang til alle Bibelselskapets arkiver, og samtlige tekstforslag som har blitt arkivert er systematisk presentert. Det er tre temaer som spesielt blir tematisert i drøftingen av disse:

1. Bruken av *ligge med* og *omgang med* i Leviticustekstene.
2. Hvordan *ἀντιμισθία* har blitt oversatt i Romerbrevet, og hvordan ordet gikk fra å være oversatt som *lønn* til å bli *straff*.
3. Hvordan *malakoi* og *arsenokoitai* har blitt oversatt i 1 Korinterbrev og 1 Timoteusbrev

I alle tre temaene finner jeg tendenser for at oversettelsene er mer preget av det teologiske landskapet og ideologiske strømninger Bibelselskapet selv står i, snarere enn den konteksten tekstene blir til i. Der det er stor usikkerhet i hvilke oversettelser som er rett tolkning, velger ofte Bibelselskapet å ta tolkningsvalg på vegne av leseren istedenfor å få frem åpenheten som ligger i grunnteksten.

Formalia

Kildehenvisninger og referanser i avhandlingen oppgis etter APA stilens regler. Der greske tekster er sitert er det hentet fra Nestle-Aalands 28. utgave av *Novum Testamentum Graecae* om ingen andre spesifikasjoner angis. Der hebraiske tekster er sitert er det hentet fra 1997 utgaven av *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

Forkortelser

BDAG	Walter Bauers Gresk-Engelske leksikon for nytestamentlig og tidlig kristen litt. Redigert av Frederick William Dancker i år 2000.
DO	Dansk oversettelse
KRG	Kirkens Ressursgruppe
LS	Landsstyret
LXX	Septuaginta
NO04	Bibelselskapets bibelutgivelse fra 1904
NO30	Bibelselskapets bibelutgivelse fra 1930
NO78/85	Bibelselskapets bibelutgivelse fra 1978/1985
NO2011	Bibelselskapets bibelutgivelse fra 2011
OU	Oversettelsesutvalget
TLG	Thesaurus Linguae Graecae

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling.....	2
2	Teori og analysebegreper	3
2.1	Hermeneutikk og virkningshistorie.....	3
2.2	Oversettelsesteori.....	5
2.2.1	Oversettelsesprinsipper	5
2.3	Bibelselskapets oversettelsesprosess og oversettelsesprinsipp	7
2.3.1	Tekstgrunnlag og oversettelsesprinsipp.....	8
2.3.2	Historisk arbeidsmåte.....	9
2.3.3	Tvetydighet i grunnteksten	9
3	Metode	10
3.1	Tekstvalg.....	10
3.2	Om materialet og innsamlingen	10
3.2.1	Fremstilling av arkivmaterialet.....	11
3.3	Etiske vurderinger.....	12
3.4	Vurderingskriterier.....	13
4	Leviticustekstene i NO78/85.....	14
4.1	NO78/85.....	14
4.1.1	Leviticus 18:22.....	14
4.1.2	Leviticus 20:13.....	15
4.2	NO2011.....	16
4.2.1	Leviticus 18:22.....	16
4.2.2	Leviticus 20:13.....	17
4.3	Drøfting.....	17

4.3.1	Oversettelsene i lys av oversettelsesprinsipper.....	17
4.3.2	Ligge med/omgang med eller samleie	19
5	Straff i Romerbrevet 1:26-27	21
5.1	NO78/85.....	21
5.2	NO2011.....	24
5.3	Drøfting.....	25
5.3.1	Oversettelsen av verset 1:27 som helhet.....	26
5.3.2	Etiske avveielser i valg av ord	28
6	1 Kor 6:9 og 1 Tim 1:10: Malakoi og Arsenokoitai	29
6.1	NO78/85.....	29
6.1.1	1 Korinterbrev 6:9.....	29
6.1.2	1 Timoteusbrev 1:10	33
6.2	NO2011.....	37
6.2.1	1 Korinterbrev 6:9.....	37
6.2.2	1 Timoteusbrev 1:10	43
6.3	Drøfting.....	45
6.3.1	Tolkningen av arsenokoitai og malakoi.....	45
6.3.5	Fordommer og forståelseshorisonter i oversettelsene.....	50
7	Kort om samlede tendenser.....	53
8	Konklusjon.....	55
9	Litteratur	56
9.1	Bøker, artikler og tidsskrifter.....	56
9.2	Internettider	58
10	Vedlegg.....	59
10.1	Vedlegg 1, Kontrakten med Bibelselskapet.....	59

1 Innledning

I dagens kirkelandskap er det få emner som engasjerer, provoserer, og polariserer kristne som homofilidebatten. Det er sterke følelser i sving, og i kjernen av debatten finner man Bibelen og spørsmålet om hva den sier om tematikken. I homofilidebatten er det hovedsakelig seks bibelvers som blir mye brukt, og disse har fått tilnavnet *klubbeversene*: Leviticus 18:22/20:13, Romerbrevet 1:26-27, 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10.¹

Men hvordan blir tekstene i Bibelen slik de er, med den ordlyden den har?

Da jeg bodde i USA i 2017 kom jeg i kontakt med Kathy Baldock og Ed Oxford, to evangelikalske kristne som hadde brukt mye av sin tid på å forstå kirkens homofilidebatt i USA. De hadde begynt på et prosjekt for å finne ut av når og hvorfor ordet *homosexuals* (en moderne term man ikke finner en ekvivalent til på antikk gresk) kom inn i Bibelen for første gang, og oppsøkte arkivmaterialer for å se i oversetternes notater. Da de kom til arkivene ble de fortalt at de var de første som hadde sett på dette noen gang, og mange av dokumentene hadde også forseglingene intakte. Det var med andre ord ingen som hadde sett på hvorfor noen av Biblene begynte å bruke *homosexuals* i oversettelsene, selv om man selvsagt var klar over at ordlyden i Bibelen hadde mye å si for debatten og tolkningen av versene.

Dette gjorde meg nysgjerrig på hvordan de norske oversettelsene endte opp med sine ordlyder, og om det lå andre tekstforslag i arkivene som kunne belyse dette. Da Bibelselskapet produserer den mest brukte Bibelen i Norge ble det naturlig å starte der, og jeg søkte derfor Bibelselskapet om tilgang. Motivasjonen min var ikke preget av noe annet enn en genuin nysgjerrighet for hvordan oversettelsesarbeidet har foregått i den norske konteksten.

---

¹ Uttrykket *klubbeversene* er en direkte oversettelse jeg har laget av et mye brukt uttrykk i den engelskspråklige teologiske homofilidebatten: *clobber verses*, eller *clobber passages*. Termen er brukt tosidig. Både som et uttrykk for at versene blant noen brukes for å stilne en hver diskusjon om temaet, men også et uttrykk for den vold som har rammet en gruppe mennesker på bakgrunn av disse versene. Når jeg velger å bruke uttrykket *klubbeversene* her er det ikke for å stigmatisere noen eller å legge tydelige føringer på hvordan versene bør tolkes. Men snarere et grep for å sette avhandlingens tema i den større internasjonale konteksten den er en del av. Blant litteraturen som tar for seg Bibel og homofilispørsmål er dette et veletablert begrep, og denne oppgaven står dermed i kontinuitet med disse og får dermed noen tydelige rammer.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen som jeg jobbet ut ifra er: Hvilke tekstforslag har Bibelselskapet jobbet med i oversettelsesarbeidet med klubbversene mot NO78/85 og NO2011 oversettelsene; og hvilke tendenser kan man observere med et blikk på oversettelsesteori og tekstenes virkningshistorie?

I avhandlingen er jeg ikke interessert i å gjennomgå hvordan oversetterne har jobbet, og hvordan arbeidet har foregått i detalj. Dette er på grunn av oppgavens omfang, men også fordi at en slik redegjøring allerede finnes i Morten Beckmanns doktorgradsavhandling om Bibelselskapets kristologi fra 2017.² I min oppgave har jeg snarere for øye de konkrete oversettelsesforslagene som finnes bevart i arkivene, og hva disse kan fortelle om arbeidet. Også på grunn av oppgavens omfang har jeg måttet velge målform å se på. Da det var mer arkivmateriale til bokmålsutgavene, har jeg fokusert på disse.

Strukturen i avhandlingen er at jeg først vil ta for meg teorier og metoder jeg bruker i oppgaven, for deretter å presentere og drøfte funnene mine.

---

² Beckmann, Morten (2017). *Bibelselskapets Kristologi – Ideologi og oversettelse* (Doktoravhandling). Universitetet i Agder. Oslo: Wittusen & Jensen

2 Teori og analysebegreper

2.1 Hermeneutikk og virkningshistorie

Klubbeversene har utvilsomt en virkningshistorie som vil gjøre utslag i det hermeneutiske arbeidet med tekstene i Bibelselskapets oversettelsesarbeid. Jeg vil derfor kort se nærmere på dette gjennom Hans Georg Gadamer (f. 1900), en av de mest innflytelsesrike hermeneutiske tenkerne det siste århundre, og hans hermeneutiske teorier.

Gadamers forståelse av hermeneutikk er at hermeneutikk er noe som konstant skjer, og at det derfor ikke vil være en metode.³ Tolkingsarbeid vil dermed også være en del av ethvert møte med en tekst. Når leseren møter teksten kommer den alltid med en fordom ovenfor hva tekstens sak er, en forventning om hva den snakker om og formidler.⁴ Fordommene vil alltid være tett tilknyttet den tiden leseren lever i og historien leseren står i, og disse legger rammene for leserens forståelse av teksten. Dersom leserens fordom samsvarer med teksten blir teksten forståelig for leseren, men dersom fordommen bryter med det en møter i teksten blir den uforståelig. En kan dermed si at for Gadamer blir fordommene nøkkelen til forståelsen av en tekst, og at det da ikke kan finnes et nøytralt og objektivt ståsted en kan tolke tekstene fra.

Samlingen av leserens fordommer kalles leserens *forståelseshorison*t, og de fleste av fordommene deler man med andre mennesker fra samme kultur og tid i historien som en selv.⁵ Teksten har også en forståelseshorisont, og det er når disse to møtes i en *horisontsammensmelting* at man får en vellykket fortolkningsprosess.⁶ Med horisontsammensmelting menes at leseren gradvis overtar tekstens fordommer, og utvider sin egen forståelseshorisont i møte med teksten. Fordi mennesker er underlagt sin egen kultur, tid og tradisjon, klarer man aldri å få fullstendig oversikt over sin egen forståelseshorisont. Gadamer åpner dermed opp for at det ikke er en garanti for at man oppnår en sann forståelse. Dersom man ikke adekvat klarer å skjelne mellom hvilke fordommer og tanker som er fra ens egen forståelseshorisont, og hvilke som er fra tekstens, er en naturlig følge at det vil oppstå

---

³ Jor (2000): s 67

⁴ Gadamer (2012): s 303

⁵ Jor (2000) s 69

⁶ Ibid: s 70

misforståelser i tolkningsprosessen. Som leser må man bevisstgjøre seg sine fordommer slik at man i større grad kan kontrollere dem, og gjennom dette legge grunnlaget for den rette forståelse av teksten ut fra saken selv.⁷

Gadamer tenker videre om forståelse som historisk forståelse, og virkningshistorien til en tekst blir en del av denne.⁸ Virkningshistorien er hvordan en tekst har blitt tolket og anvendt av andre lesere, med hver sine forståelseshorisonter, opp igjennom historien. I møte med en bibeltekst er det virkningshistorien som kan hjelpe leseren med å komme nær tekstens forståelseshorisont. Ens egen forståelseshorisont er påvirket av alle som har ment noe om teksten tidligere, og det opprettes da en forbindelse mellom teksten og leseren gjennom utviklingen i virkningshistorien. Først når man har en kobling til tekstens horisont har man forutsetninger for å forstå den.

I denne avhandlingen er tekstenes virkningshistorie sentral i forståelsen av oversettelsesarbeidet. De seks versene har blitt tolket og brukt av lesere fra de ble nedskrevet, og disse tolkningene vil være med på å finne frem til tekstenes sak.⁹ Dette vil igjen være et hjelpemiddel for å beskrive og vurdere Bibelselskapets tekstforslag og endelige oversettelser. Forståelseshorisonten har endret seg kraftig fra tekstenes nedskrivelse frem til oversettelsesarbeidet i Bibelselskapet (i kultur, teologi, språk og verdensforståelse), og virkningshistorien vil være et hjelpemiddel til å spore horisontene og linke de sammen.

En sentral del av forståelseshorisontenes ulikhet er forståelsen av likekjønnet seksualaktivitet i de ulike tidene. Her er det store forandringer fra tekstenes samtid frem til Bibelselskapets oversettelsesarbeider, men det er også store forandringer på dette feltet innad i de 50 årene Bibelselskapet arbeidet med NO78/85 og NO2011 oversettelsene, og videre frem til i dag. På slutten av 1960-tallet var likekjønnet seksualaktivitet straffbart ved Norsk lov, homofili var kategorisert som en mental forstyrrelse, og hverken likekjønnet partnerskap eller ekteskap

---

⁷ Gadamer (2012): s 306

⁸ Jor (2000): s 71

⁹ Her er det viktig å skjelle mellom tekstenes virkningshistorie hver for seg, og virkningshistorien for versene samlet. *Klubbeversene* er et moderne uttrykk, og å sette sammen disse spesifikke versene for å føre argumenter om likekjønnet seksualetikk og samlivsetikk er fra nyere tid. Denne virkningshistorien vil derfor være betydelig kortere enn for versene hver for seg.

(borgerlig eller kirkelig) var allment akseptert.¹⁰ At forståelseshorizonten har endret seg slik kun i Bibelselskapets egen samtid, peker på hvor viktig virkningshistorien er for å kunne tolke bibeltekstene og forstå dem i lys av deres egne forståelseshorisonter.

I dette ligger også min egen bevisstgjøring av min forståelseshorisonter i møte med tekstene i oppgaven. Både i møte med kildetekstene på originalspråkene og i møte med tekstforslagene som Bibelselskapet har arbeidet med. For å kunne tolke arkivmaterialet adekvat, forsøker jeg å sette meg inn i *den andres* forståelseshorisonter, og skille mellom mine fordommer og de tekstene jeg bruker i oppgaven. Det må likevel konstateres med at mine interessefelt, observasjoner og vurderinger i møte med tekstene må ses i lys av min egen samtid og forståelseshorisonter.

2.2 Oversettelsesteori

Å oversette Bibelens tekster er en sammensatt prosess, og det er mange ulike faktorer som virker inn. Ingen oversettelser skjer i et vakuum, og ingen oversettelser er fri fra sin kontekst. Tekstvalg, hvem som oversetter, hvilke språk det oversettes mellom, teologi, tiltenkt mottaker, og verdensforståelsen oversettelsen blir til i, er bare noen av faktorene som påvirker oversettelsen. Det samme er etiske valg man gjør i oversettelsene når man velger noen ordlyder ovenfor andre. Dette er det viktig å ta med seg inn i lesningen av oppgaven. Å omtale alle faktorer tillater ikke oppgavens omfang, men jeg finner det relevant å utdype ulike oversettelsesprinsipper. Dette vil gi en bedre forståelsesramme til funnene.

2.2.1 Oversettelsesprinsipper

Det finnes mange dikotomier når man omtaler oversettelsesprinsipper, men her velger jeg å forholde meg til begrepene *konkordant* og *idiomatisk*, som presentert i boken *Når Ordet blir Norsk* av Sverre Bøe og Geir Otto Holmås.

I et bibeloversettelsesarbeid forholder man seg til to språk: *kildespråket* og *målspråket*.¹¹ Disse språkene er bygget opp med ulik struktur og verdensforståelse, og det er derfor et

---

¹⁰ Oversikt over moderne "homohistorikk": <https://sykepleien.no/2014/10/moderne-homohistorikk> (30.12.18) Straffeloven § 213 som kriminaliserte utuktig omgang mellom personer av mannkjønn ble opphevet 21. april 1972 (seksuell omgang mellom kvinner var ikke kriminalisert). Norsk Psykiatrisk Forening fjerner delvis Homofili som en mental forstyrrelse i 1977, og fullt ut som diagnose i 2000 (Verdens Helseorganisasjon fjerner homofili som sykdomsdiagnose i 1990). Partnerskapsloven inntreer i 1993, fulgt av ekteskapsloven i 2009 og kirkelig vigsel i 2017.

krevende arbeid å overføre ord og mening fra kildepråket til målpråket. Ofte må man ta et valg på om man skal oversette det man oppfatter er meningen bak ordet (eventuelt frasen) eller ordet selv. Et godt eksempel på dette er bruken av לֵב (hjerter) i den Hebraiske Bibelen. Hjertet var før oppdagelsen av psykologi en metafor på sinnet, og mental og emosjonell aktivitet. I dag forstås disse prosessene som hjernens egenskaper. Verdensforståelsen, og en mer presis kunnskap om menneskets anatomi og psykologi, har endret seg, og dette blir en utfordring når man da skal oversette tekstene. Skal man oversette med *hjerter* eller skal man bruke *hjerne/tenke*? Skal man oversette ordet direkte eller meningen bak ordet?

Dersom man velger et konkordant oversettelsesprinsipp tilstreber man høy grad av samsvar med kildepråkets uttrykksmåte når man oversetter.¹² Det konkordante oversettelsesprinsipp kalles derfor ofte for en ord-for-ord oversettelse, men ord-for-ord oversettelsen må selvsagt være innenfor rammen av akseptabel språkføring på målpråket. Når en følger dette oversettelsesprinsippet vil ofte teksten oppleves noe fremmed og vanskelig å forstå, men til gjengjeld får man en bedre følelse av hvordan teksten formelt er på kildepråket. Her velger man i stor grad å oversette ord direkte, og for å bruke eksempelet over ville man oversatt med *hjerter* her. Det er viktig å påpeke at selv om man kaller det ord-for-ord oversettelse er ikke et konkordant oversettelsesprinsipp en verdinøytral tilnærming. Ofte finnes det ikke direkte oversettelser hvor ordene fungerer likt på begge språk, og betyr nøyaktig det samme. Valg av ord kan derfor også være et uttrykk for ideologisk påvirkning.

Dersom man velger en idiomatisk oversettelse vil man ikke fokusere på formell korrespondanse med grunntekstens uttrykksmåte, men snarere på å få frem meningen i grunnteksten.¹³ Resultatet av oversettelsen er ofte en mer lesbar og forståelig tekst, da fokuset ligger mer på målpråket enn på kildepråket. Det er ikke snakk om en parafraserende oversettelse, men snarere å finne den nærmeste ekvivalenten på mottakerspråket i dets kulturbakgrunn. For å få til dette blir oversetteren innenfor det idiomatiske prinsippet i større grad å se på som en fortolker av teksten enn om en oversetter konkordant. Det gir rom for en mer ideologisk og konfesjonell oversettelse da oversetterens forståelse av teksten, med den

---

¹¹ Bøe og Holmås (2011): s 40

¹² Ibid: s 41

¹³ Ibid: s 41

forståelseshorisonten oversetteren har, kommer mer i fokus. En idiomatisk oversettelse ville nok i eksempelet over oversatt med *hjerne/tenke* for å få frem det en tror teksten formidler.

Innenfor det idiomatiske oversettelsesprinsippet blir det viktig i oppgavens sammenheng å nevne tankegodset til lingvisten Eugene A. Nida.¹⁴ Hans oversettelsesprinsipper har vært med å prege oversettelsesarbeidet i Bibelselskapet, og spesielt da med NO78/85 oversettelsen da flere oversettere ble kurset i hans oversettelsesmetode.¹⁵ Nida var opptatt av bibeloversettelse som kommunikasjon, og at oversettelsene skulle kommunisere et budskap til sine lesere slik som de originale tekstene gjorde til deres lesere.¹⁶ Det samme ordet kunne dermed oversettes med ulike begreper og termer avhengig av konteksten det stod i. I presentasjonen av arkivmaterialet til NO78/85 vil det fremkomme flere eksempler på at de samme ordene blir oversatt ulikt mellom versene. Innholdet i ordene ble dermed viktigere enn formen. I NO2011 derimot går man tilbake på dette. Da kom det en reaksjon på Nidas syn på form og innhold, og man vektla i større grad at de litterære formene i seg selv også kunne betegnes som innhold.¹⁷ Reaksjonen kommer også tydelig frem i arkivmaterialet.

2.3 Bibelselskapets oversettelsesprosess og oversettelsesprinsipp

Denne oppgaven er ikke opptatt av hvordan Bibelselskapets oversettelsesprosess i seg selv har foregått, og hvilke personer og styringsorganer som har vært inne i arbeidet. Dette er faktorer som påvirker hvordan oversettelsene blir til, og i så måte er det svært interessant, men det faller utenom oppgavens omfang og fokusområde. Uavhengig av hvilke personer og styringsorganer som har vært inne, hvordan disse har samarbeidet, og hva slags tidsbegrensninger de hadde, er tekstforslagene som ligger i Bibelselskapets arkiver interessante i seg selv.¹⁸ De vil selvsagt kunne reflektere konflikter og ulike syn, men de

---

¹⁴ Nida bruker selv begrepene formell og dynamisk ekvivalens, og ikke konkordant og idiomatisk. Begrepene er i stor grad overlappende.

¹⁵ Beckmann (2017): s 86

¹⁶ Rian (1995): s 30

¹⁷ Mørk (2015): s 43. Hans Olav Mørk var prosjektleder for NO2011, og er nå leder av seksjon for bibeloversettelse i Bibelselskapet

¹⁸ I oversettelsesarbeidene i Bibelselskapet var det mange personer og organer inne før arbeidet resulterte i de endelige tekstene. Det er sammensatte prosesser, og de er til dels ulike mellom NO78/85 og NO2011. I arkivmaterialet til NO78/85 møter man andre instanser enn det man gjør i NO2011. I arkivmaterialet til NO78/85 forekommer materiale fra hovedsakelig innleide oversettere, konsulenter, Oversettelsesutvalget (OU), Sentralstyret og Landsstyret (LS). I arkivmaterialet til NO2011 forekommer materiale fra hovedsakelig innleide oversettere, konsulenter, OU, Kirkelig Responsgruppe (KRG), Redaksjonsgruppa, og styret. Før 1984 var

endelige oversettelsene trykket i NO78/85 og NO2011 er de som står fast.¹⁹ Likevel er det viktig å vite noe om konteksten arkivmaterialet forekommer i for at de skal være lettere å forstå.

2.3.1 Tekstgrunnlag og oversettelsesprinsipp

I Bibelselskapets tekstvalg er det prinsipielle standpunkt at innsikten fra den vitenskapelige tekstforskningen skal være gjeldene.²⁰ Tolkningen av de valgte tekstene legger seg på et idiomatisk oversettelsesprinsipp, men NO2011 beveger seg noe mot det konkordante.²¹ I de gammeltestamentlige tekstene baserer Bibelselskapet seg i stor grad på masoretteksten (MT), men også på Septuaginta (LXX) og - spesielt i NO2011 - bibelmanuskriptene fra Qumran.²² I de nytestamentlige tekstene baserer de seg hovedsakelig på de to vitenskapelige standardutgavene av den greske teksten, Nestle-Alands *Novum Testamentum Graece* og United Bible Societies' *Greek New Testament*.²³

I tillegg til kildetekstene brukte Bibelselskapet også den norske bibeltradisjonen (hovedsakelig deres egne oversettelser) og andre språks oversettelser i arbeidet.²⁴ Av de utenlandske var det da spesielt de nyere skandinaviske oversettelsene som ble brukt som referanseverktøy.²⁵ Det er viktig å vite at nyere bibeltradisjon og kildeteksten flere ganger i arkivmaterialet står i spenning til hverandre, og at det i disse tilfellene blir tillagt stor vekt hos bibeltradisjonen. Dette kan også ses i sammenheng med Bibelselskapets idiomatiske oversettelsesprinsipp som førende linje i sine oversettelser.

Bibelselskapet tett knyttet opp mot Den norske kirke, og NO78/85 var tenkt som en kirkebibel til bruk i Dnk. Men i 1984 ble det vedtatt at Bibelselskapet skulle være en felleskristelig økumenisk organisasjon, og NO2011 ble derfor laget med et bredere publikum for øye. Dette skapte et behov for KRG, som var sammensatt av mennesker fra ulike organisasjoner og kirkesamfunn.

¹⁹ At det var ulike syn på oversettelse i Bibelselskapets arbeid kommer blant annet frem i kapittel 6 i presentasjonen av arbeidet med 1 Korinterbrev 6:9.

²⁰ Bøe og Holmås (2011): s 35.

²¹ Ibid: s 43

²² Ibid: s 35

²³ Bibelselskapet er kritisert for å gjøre selvstendige tekstkritiske vurderinger i både NO78/85 og NO2011 uten å gi opplysninger om dette til leseren. Jmf. Bøe og Holmås (2011): s 28.

²⁴ Bibelselskapet arbeidet for at nynorsk og bokmålsutgavene av Bibelen skulle bli så like som mulig. Både i arbeidet med NO78/85 og NO2011 hadde de konsistenssjekker/samkjøring med tanke på språknormering, hvor de gikk igjennom det teologiske og det språklige.

²⁵ Beckmann (2017): s 149

2.3.2 Historisk arbeidsmåte

I et intervju Morten Beckmann gjorde med Bjørn Sandvik, kommer det frem at oversetterne i arbeidet med NO78/85 jobbet med oversettelsene ut fra tekstenes historiske kontekst.²⁶ Dette var et underliggende premiss for oversettelsene, men et premiss som måtte forholde seg til den norske bibeltradisjonen. En ser dermed at oversetterne hadde et mål om å nærme seg tekstens forståelseshorisont, det vil si oversette tekstene historisk, og samtidig være bevisst tekstenes virkningshistorie. Hvordan tekstene var brukt i den nære bibeltradisjonen var som nevnt også viktig i oversettelsen.

2.3.3 Tvetydighet i grunnteksten

Hvilke føringer som skulle være gjeldende i oversettelsen av tvetydige ord og fraser i grunnteksten, har vært et diskusjonstema i Bibelselskapets oversettelsesarbeid.²⁷ Under arbeidet med NO78/85 oversettelsen var det konflikt innad blant Bibelselskapets oversettere rundt dette. Spesielt var konflikten tydelig mellom Sverre Aalen og Jacob Jervell, som begge jobbet med oversettelser i Det nye testamentet. Jacob Jervell trakk seg i protest fra oversettelsesarbeidet i 1972 på bakgrunn av tendensene til å fjerne tvetydighetene som finnes i grunnteksten. Jervell sa følgende i et intervju med Bokklubben i forbindelse med hans egen utgivelse av *Jesus – Evangeliene etter Markus, Matteus, Lukas og Johannes* publisert i 2002.

Den som oversetter helt fra grunnen av, som jeg har forsøkt å gjøre, vil se at ordene som brukes i grunnteksten ofte er svært mangetydige. De har i seg et mye sterkere og mer mangfoldig innhold enn det som er gjengitt i vår offisielle oversettelse.²⁸

I Morten Beckmann sin avhandling om Bibelselskapets oversettelser, konkluderer han på side 83 med at det er naturlig at Sverre Aalens innflytelse over eksegesen, som lå til grunn for oversettelsen av Det nye testamentet i NO78/85, ble desto større etter at Jervell trakk seg. Fordi NO2011 brukte NO78/85 oversettelsen i sine oversettelsesvalg, blir det også relevant der. I presentasjonen av arkivmaterialet vil det forekomme eksempler på at oversettelsesarbeidet jobber med tekster der det er tvetydighet i grunnteksten.

---

²⁶ Ibid: s 93-94

²⁷ Ibid: s 83

²⁸ Hentet den 30.12.18 fra: <https://www.bokklubben.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=135756>

3 Metode

3.1 Tekstvalg

Ettersom problemstillingen min etterspør klubbbeversene er tekstvalgene i avhandlingen forutbestemt. Versene dette begrepet rommer er som presentert tidligere: Leviticus 18:22/20:13, Romerbrevet 1:26-27, 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10.²⁹ Det jeg derimot har tatt et valg på er hvilke av Bibelselskapets bibelutgaver jeg har tatt for meg. Bibelselskapet har arkiver for tre av sine oversettelser, men selv om jeg fikk tilgang til samtlige (NO30, NO78/85 og NO2011) ble det for omfattende å ta for seg alle tre. Da det var betydelig mer relevant informasjon i arkivene til NO78/85 og NO2011, har jeg i oppgaven dermed fokusert på Bibelselskapets to siste utgivelser.

3.2 Om materialet og innsamlingen

I forbindelse med forskningsprosjektet søkte jeg, og fikk tilgang til, de to relevante arkivene til Bibelselskapet. Det ene var et fysisk arkiv for NO78/85 arbeidet i Bibelselskapets lokaler i Bernhard Getz' Gate 3 i Oslo, og det andre var et digitalt arkiv for NO2011 arbeidet som jeg fikk på en minnepinne.³⁰

Det fysiske arkivet består av omlag 10 hyllemeter med dokumenter fra ca 1945 til 2011. Det består blant annet av korrespondanse, tekstforslag, saksdokumenter, og privatarkiver fra innleide aktører i oversettelsesarbeidet. Dette arkivet var relativt godt og tydelig organisert, og i innsamlingsarbeidet har jeg derfor ikke gjennomgått dokumenter spesifikt markert å tilhøre andre bøker enn de fire aktuelle bøkene i mitt prosjekt. Antall hyllemeter jeg har gjennomgått i dette arkivet er derfor avgrenset til ca 5 hyllemeter.

Etter arbeidet med NO78/85 skjedde det store teknologiske fremskritt som man benyttet seg av i det neste oversettelsesarbeidet. Blant annet gikk man bort fra å bruke skrivemaskiner og brevpost, og over til å bruke datamaskiner med digitale verktøy som Word, email og

---

²⁹ Noen fremstillinger av Klubbbeversene inneholder også fortellingen om Sodoma og Gomorra fra Genesis 18 og 19. Det har ikke vært naturlig å gjøre det her da beretningens inklusjon blant klubbbeversene handler mer om tolkningen av fortellingen enn oversettelsen. Det er derfor ikke naturlig å inkludere den her.

³⁰ Jeg fikk også tilgang til NO30 arkivet hos Riksantikvaren, men valgte som nevnt å ikke benytte meg av dette.

programvaren Paratext som er designet for oversettelsesarbeid med Bibelen.³¹ Filene som ble opprettet i disse programmene ble lagret i et digitalt arkiv, som på tidspunktet av mitt forskningsprosjekt ikke var gjennomgått og systematisert for endelig arkivering. Det digitale arkivet jeg har hatt tilgang til består av 45 383 filer fordelt på 3,12 GB i tre mapper: GT Revisjon, NT Revisjon og OU.³² Filene i arkivet fordeler seg hovedsakelig på tekstforslag, korrespondanse, og saksdokumenter, og på grunn av at arkivet var noe uoversiktlig har jeg åpnet alle filer og gjennomgått hele det digitale arkivet.

3.2.1 Fremstilling av arkivmaterialet

I fremstillingen av arkivmaterialet har jeg valgt å dele materialet inn i beskrivende deler og drøftende deler, og så til slutt kommentere noen samlede tendenser. Dette valget er gjort for at utviklingen i tekstforslagene skal komme tydelig frem i presentasjonen, og for at det omfattende systematiseringsarbeidet får adekvat med plass. Bibelversene oppgaven tar for seg er systematisert i tre grupper: Leviticustekstene blir presentert sammen, teksten fra Romerbrevet for seg selv, og til slutt blir 1 Korinterbrev- og 1 Timoteusbrevtekstene presentert sammen. Dette er gjort fordi jeg i oppgaven må avgrense hvilke utviklinger og tendenser i Bibelselskapets oversettelsesarbeid som påpekes i presentasjonen av arkivmaterialet. Oppgavens omfang tillater ikke å se på alt, så jeg har valgt ut tre temaer i tekstene jeg opplever som spesielt fremtredende og interessante. Inndelingen av tekstene er gjort etter hvilke tekster som har felles tematikk.

I de beskrivende delene presenteres først tematikken som styrer hva som blir påpekt i arkivmaterialet. Deretter følger tabellfremstillinger av alle tekstforslagene som finnes i Bibelselskapets arkiver, og beskrivelser av disse. Tekstforslagene blir systematisert etter dato, og dermed er en naturlig følge at NO78/85 arbeidet og NO2011 arbeidet blir fremstilt og beskrevet hver for seg.³³ I den drøftende delen blir noen aspekter som kommer frem i

---

³¹ Paratext er utviklet av The United Bible Societies og SIL International, og tillater brukeren å skrive, redigere, gjøre kryssreferanse søk, og publisere en oversettelse av Bibelen basert på originaltekstene (gresk og hebraisk), og modellere etter versjoner på store verdensspråk. (oversatt fra www.paratext.org/about)

³² Av disse er NT revisjon betydelig størst med 35 922 filer fordelt på 1,84 GB. GT Revisjon har 7 944 filer fordelt på 1,12 GB, og OU har 1 517 filer fordelt på 160,2 MB.

³³ Om datofremstillingene: I arkivmaterialet til NO78/85 er de ulike tekstene markert med dato og hvilke organer de fremlegges i. Selve tekstene er dermed enkle å tidfeste. De fleste tekstene har derimot også håndskrevet tekst i dokumentet, og disse er vanskeligere å bestemme med sikkerhet. De håndskrevne kommentarene, som ofte justerer den fremlagte teksten, presenteres i min fremstilling med samme dato som dokumentet de er skrevet på.

beskrivelsen av arkivmaterialet hentet frem og kommentert. Tekstene som opptar størst plass i avhandlingen er tekstene i 1 Korinterbrev og 1 Timoteusbrev, da det var mest kildemateriale til disse.

3.3 Etiske vurderinger

I tillatelsen jeg fikk til å bruke Bibelselskapets arkiver i avhandlingen, ble det stipulert en klausul om anonymisering. I kontrakten lyder det:

4. Forutsetning for tillatelse er at materialet behandles forskningsetisk forsvarlig og at personkilder ikke kan identifiseres.³⁴

Da temaet jeg tar for meg i avhandlingen er av noe sensitiv art, har det vært vesentlig å beskytte personkildene i arbeidet. Ingen personer blir derfor nevnt ved navn, og spesielt avslørende detaljer er fjernet i henhold til klausulen. Det har vært en utfordring å finne en farbar vei i anonymiseringsarbeidet, spesielt siden flere personer i oversettelsesarbeidene og deres rollebeskrivelse i Bibelselskapet ble navngitt i avhandlingen til Morten Beckmann. Visse i oversettelsesarbeidene har også kommentert høyt i medier og bøker om deres egne roller. Når jeg i min avhandling velger ut enkelte bøker å se på, har jeg dermed allerede kommet med delvis avslørende opplysninger som kan føre til at noen identifiseres. Jeg har derfor forsøkt å løse dette ved å selv ikke navngi noen, og å være bevisst på hvilke opplysninger som kommer frem i presentasjonen av arkivmaterialet. Når det i presentasjonen fremkommer korrespondanse mellom enkeltpersoner innad i Bibelselskapet hvor deres rolle i oversettelsesarbeidet er avgjørende for hvordan korrespondansen tolkes, er avslørende detaljer begrenset, og jeg har forsøkt å gjengi aktørene med så bredt språk som mulig.

Dette er fordi tekstene oftest virker å være skrevet på under møtene, eller tett opp til møtene, som dokumentene er datert til. Dokumentene blir da også fremstilt nøyaktig slik de forekommer i arkivet.

I arkivmaterialet til NO2011 er det en stor utfordring å datere tekstene. Fordi arbeidet har foregått digitalt er det ikke mange steder det forekommer en sikker datostempling på dokumentene. I min fremstilling er kronologien i arkivmaterialet fremstilt etter når filene sist ble endret. Dette viste seg å være en farbar vei, og kronologien stemmer blant annet også med filnavn, progresjon i tekstforslag, og annen informasjon i dokumentene (som jeg også så til for å kvalitetssikre metoden min). Mange tekstforslag finnes i flere ulike filer, og da er samtlige sitert. Der det var mange kopier av et dokument er det det tidligst daterte dokumentet som siteres.

³⁴ Se Vedlegg 1

3.4 Vurderingskriterier

I vurderingene av oversettelsene vil jeg ligge tett opptil de teoriene som tidligere ble presentert i teorikapitlet. Jeg vil se på om oversettelsene forholder seg til versenes forståelseshorisont og virkningshistorie, og hvordan oversettelsene beveger seg mellom et konkordant og idiomatisk oversettelsesprinsipp. Forståelseshorisonten til oversetterne i historien vil bli tatt med i betraktning, og jeg gjør noen vurderinger basert på hvordan oversetterne sonderer tekstens forståelseshorisont opp mot sin egen. Da det fra Bibelselskapets side er et mål om å være lojal ovenfor sine oversettelsestradisjoner der det er hensiktsmessig, vil dette også være noe jeg bruker som et vurderingskriterium.

Videre er det viktig å være bevisst at jeg i mine vurderinger ikke er nøytral, da nøytralitet er et uoppnåelig ideal. Min teologi, ideologi og fagkunnskap er til dels et produkt av min tid og kontekst. Jeg bringer også inn fordommer i møte med tekstene og tekstforslagene. Hva jeg velger å fokusere på i denne oppgaven vil i noen grad være et resultat av det. Dette har jeg selv reflektert mye rundt, og vært bevisst på under hele arbeidet for å bevege meg så nærme en nøytral tilnærming som mulig.

4 Leviticustekstene i N078/85

I gjennomgangen av Leviticustekstene vil jeg fokusere på bruken av *ligge med* og *ha omgang med* i Bibelselskapets oversettelser. I de hebraiske kildetekstene er det כָּבַשׁוּהוּ בְּכַבְשׁוּהוּ i Leviticus 18:22 og כָּבַשׁוּהוּ בְּכַבְשׁוּהוּ i Leviticus 20:13 som er brukt, og i de greske kildetekstene er det κοιμηθήσῃ κοίτην i Leviticus 18:22 og κοιμηθή μετὰ ἄρσενος κοίτην i Leviticus 20:13.

4.1 N078/85

4.1.1 Leviticus 18:22

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
OU 11/70	Du skal ikke ligge med en mann som en ligger med en kvinne. Det er en styggedom. ³⁵	
OU 11/70	Du skal ikke ha omgang med en mann slik som en har omgang med en kvinne. Det er en styggedom. ³⁶	<i>ligge med</i> blir til <i>omgang med</i> , <i>slik</i> kommer inn
LS 7/76	Du skal ikke ligge med en mann slik som en ligger med en kvinne. Det er en styggedom. ³⁷	<i>omgang med</i> blir til <i>ligge med</i>

I det første tekstforslaget brukes *ligger med*, noe som også gjøres i Bibelselskapets NO30 oversettelse. Der er verset oversatt som: *Hos en mann skal du ikke ligge som en ligger hos en kvinne; det er en vederstyggelighet*. Det første tekstforslaget er dermed en oversettelse som fortsetter Bibelselskapets oversettelsestradisjon. Oversettelsen står også i en tung eldre tradisjon da Martin Luther oversatte med *ligen* i sin tyske oversettelse fra 1545, og det er noe man finner i en rekke andre skandinaviske oversettelser etter denne. Blant annet brukes *ligge* i den svenske *Biblia – then helga skrift* produsert i Stockholm i 1674 og i den norske Bibelen *Den Hellige Skrift* produsert i Philadelphia i 1890.³⁸

---

³⁵ I arkivert fil 4-7-1

³⁶ I arkivert fil 4-7-1. Skrevet over det første oversettelsesforslaget i forbindelse med OU 11/70. Teksten finnes også i arkivert fil 4-7-3 til LS datert 1971

³⁷ Endelig tekst i både NO78 og NO85. I arkivert fil 4-7-4

³⁸ *Ligge* er fellesnevner for disse tre eldre oversettelsene, men i de to eldste er det barn (knaben og drängen) det foreligger et forbud mot å ligge med.

I det andre tekstforslaget derimot skjer det et brudd. Man går nå bort fra den lange oversettelsestradisjonen og oversetter heller med *omgang med*. Teksten forøvrig er så og si identisk med det første utkastet.

I den tredje og endelige teksten gjøres det om på endringen igjen, og NO78/85 blir stående med *ligge med* som endelig oversettelse.

4.1.2 Leviticus 20:13

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
OU 11/70	Når en mann ligger med en annen mann som en ligger med en kvinne, har de begge gjort en avskyelig gjerning. De skal dø; de har forbrutt sitt liv. ³⁹	
OU 11/70	Når en mann har omgang med en annen mann slik som en har omgang med en kvinne, har de begge gjort en avskyelig gjerning. De skal dø; det hviler blodskyld på dem. ⁴⁰	<i>ligger med</i> blir til <i>omgang med</i> , <i>de har forbrutt sitt liv</i> blir til <i>det hviler blodskyld på dem</i>

Oversettelsene til Leviticus 20:13 følger mønsteret til Leviticus 18:22. I det første tekstforslaget brukes *ligge*, som det også her har blitt gjort i tradisjonen. I Bibelselskapets NO30 oversettelse oversettes verset som: *Når en mann ligger hos en annen mann som en ligger hos en kvinne, da har de begge gjort en vederstyggelig gjerning; de skal late livet, deres blod være over dem!* Det er dermed tradisjon for å oversette likt i begge versene, med *ligger* begge steder.

I det andre og endelige tekstforslaget går man også her over til å bruke *omgang med*. Men i motsetning til Leviticus 18:22, blir denne oversettelsen stående som den endelige. Oversettelsene av de samme ordene som brukes i 18:22 og 20:13 spriker derfor i oversettelsen for første gang.⁴¹

³⁹ I arkivert fil 4-7-1

⁴⁰ Endelig tekst i både NO78 og NO85. Finnes i arkivert fil 4-7-1 skrevet over det første oversettelsesforslaget i forbindelse med OU 11/70. Teksten finnes også i dokumentet til LS datert 1971 (arkivert fil 4-7-3) og LS 7/76 (arkivert fil 4-7-4).

⁴¹ En kan også merke seg at slik som Leviticus 18:22 og 20:13 begynner å sprike i oversettelsen av *ligge/omgang med* gjør den det samme med ordet תועבה / βδέλγμα. I Leviticus 18:22 oversettes det som *styggedom* og i 20:13 som *avskyelig gjerning*. I NO30 ble begge oversatt som *vederstyggelighet/vederstyggelig gjerning*.

4.2 NO2011

I oversettelsesarbeidet med NO78/85 bryter Bibelselskapet med egen tradisjon om å bruke *ligge med* konsekvent i Leviticus 18:22 og 20:13. Det blir dermed interessant å se på hva oversetterne i NO2011 velger å oversette med. Fortsetter man å sprike i oversettelsen eller går man tilbake på valgene i NO78/85?

4.2.1 Leviticus 18:22

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
23.02.00	Du skal ikke ligge med en mann slik som en ligger med en kvinne. Det er en styggedom. ⁴²	
?	Du skal ikke ligge med en mann slik som en ligger med en kvinne. Det er avskyelig. ⁴³	<i>en styggedom</i> blir til <i>avskyelig</i>

Det første tekstforslaget kan man se at er fullstendig identisk med den endelige oversettelsen i NO78/85. Det er ikke bare at det fortsatt oversettes med *ligge* som er likt, men verset som helhet er også uendret. Oversetterne har valgt å ikke gjøre endringer.

Sammenligner man det første tekstforslaget med den endelige teksten for NO2011 er disse også betydelig like. I det endelige tekstforslaget brukes også *ligge*, men det har her kommet en endring ved at *en styggedom* har blitt til *avskyelig*. Den endelige oversettelsen *ligge* kontinuerer Bibelselskapets tradisjon, og også den eldre oversettelsestradisjonen Bibelselskapet står i.

---

⁴² Eneste oversettelsesforslag i arkivet. Finnes i: 03LEVB1T.TXT, 03LEVB2T.txt, 03LEVB4T.TXT og 03LEVBST.TXT datert 23.02.00, 3 Mos 109 416 datert 18.07.02, og i 03LEVNBMI1T.PTX datert 06.01.04

⁴³ Endelig oversettelse i NO2011. Ukjent når den først ble lagt frem.

4.2.2 Leviticus 20:13

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
23.02.00	Når en mann har omgang med en annen mann slik som en har omgang med en kvinne, har de begge gjort en avskyelig gjerning. De skal dø; det hviler blodskyld på dem. ⁴⁴	
?	Når en mann ligger med en annen mann slik som en ligger med en kvinne, har begge gjort noe avskyelig. De skal dø. Deres eget blod kommer over dem. ⁴⁵	<i>omgang</i> blir til <i>ligger med</i> , <i>gjerning</i> fjernet, <i>det hviler blodskyld på dem</i> blir til <i>deres eget blod kommer over dem</i>

I likhet med Leviticus 18:22 ser man også her at det første tekstforslaget er identisk med oversettelsen i NO78/85. Versene spriker dermed fortsatt i bruken av *ligge* og *omgang*.

Men dette endrer man på i den endelige oversettelsen. Nå bruker også Leviticus 20:13 *ligge* i sin oversettelse, og Bibelselskapet oversetter dermed de hebraiske/greske ordene likt igjen. NO2011 går bort fra valget som ble gjort i NO78/85, og blir lik den eldre tradisjonen med å bruke *ligge* både i Leviticus 18:22 og 20:13.⁴⁶

4.3 Drøfting

4.3.1 Oversettelsene i lys av oversettelsesprinsipper

I presentasjonen av tekstforslagene Bibelselskapet arbeidet med i NO78/85 arbeidet, kom det frem at de startet med å oversette ordene brukt i Leviticus 18:22 og Leviticus 20:13 likt, for så å sprike i oversettelsen i den endelige teksten. Ordene *בְּשֵׁי תְּשֻׁבָּה* / *κοιμηθήσῃ κοίτην* i Leviticus 18:22 og *בְּשֵׁי תְּשֻׁבָּה* / *κοιμηθῆ μετὰ ἄρσενος κοίτην* i Leviticus 20:13, ble begge først oversatt med *ligge med* og deretter *omgang med*, før Leviticus 18:22 ble *ligge med* og Leviticus 20:13 ble *omgang med*. Spesielt besynderlig er dette oversettelsesvalget når man ser at nynorskutgaven forholder seg konsekvent til *liggja* i de samme versene, og

⁴⁴ Eneste oversettelsesforslag i arkivet. Finnes i: 03LEVB1T.TXT, 03LEVB2T.txt, 03LEVB4.TXT, 03LEVBST.TXT datert 23.02.00, 3 Mos 109 416.doc datert 18.07.02, og i 03LEVNBM1T.PTX datert 06.01.04

⁴⁵ Endelig oversettelse i NO2011. Ukjent når den først ble lagt frem.

⁴⁶ Den andre endringen en gjør med NO78/85 teksten i NO2011 arbeidet er å også oversette ordet *תועבה* / *βδέλυγμα* likt igjen. Oversetterne er konsekvente med hvilke endringer de gjør i disse versene. *תועבה* / *βδέλυγμα* blir *avskyelig* begge steder.

Bibelselskapet arbeidet for å få bokmål og nynorsk utgavene så like som mulig. I tillegg var det et brudd på bibeltradisjonen, som også var viktig for Bibelselskapet i valg av oversettelser.

At oversettelsen ble slik kan muligens ses i sammenheng med det idiomatiske oversettelsesprinsippet og innflytelsen Eugene A. Nida hadde i Bibelselskapet rundt oversettelsen av NO78/85. Innenfor Nidas metode var det kurant å oversette de samme ordene ulikt mellom skriftsteder da det viktigste var at oversettelsen formidlet inn i oversettelsens samtid slik teksten gjorde i dens samtid.⁴⁷ Så lenge *ligge med* og *omgang med* kommuniserte budskapet, var ikke koherens det avgjørende i valg av oversettelse. Den grammatiske formen i grunnteksten blir sekundær sammenlignet med å få frem det man tror teksten kommuniserer. Om oversetterne oppfattet at det var ulike innholdsmessige føringer i Leviticus 18:22 og 20:13 som førte til spriket, blir bare en ren spekulasjon.

Videre kan man spekulere i om *ligge med* og *omgang med* er brukt fordi man opplevde disse som ekvivalenter for ordene i grunnteksten, eller om dette er et uttrykk for uenighet rundt oversettelsen. At begge termene er brukt kan også være et fortolkende grep oversetteren gjør på vegne av leseren. Om versene leses i lys av hverandre klargjøres det ovenfor leseren at teksten ikke kommuniserer et forbud mot at menn ligger ved siden av hverandre, men et forbud mot *omgangen* de har med hverandre. Da vil man ha en oversettelse som tydeliggjør kildeteksten og en som tydeliggjør det man oppfatter som innholdet i kildeteksten. Spørsmålet da blir isåfall om en slik presisering er nødvendig, og om det ikke ville vært adekvat å oversette med *ligge* begge steder. Bakgrunnen for at Bibelselskapet bryter med oversettelsestradisjonen finnes det ingen konkrete tekstlige kilder på i arkivmaterialet.

Uansett bakgrunnen for bruddet går man tilbake på det med NO2011, hvor det igjen blir oversatt som *ligge med*. Dette er i tråd med Hans Olav Mørk sine tanker om utviklingen Bibelselskapet gjorde i synet på grunntekstens form.⁴⁸ Formen ble i større grad sett på som meningsbærende i seg selv, og det ble følgelig derfor et større behov for konkordans med grunnteksten og koherens mellom oversettelsene. Dersom man tenker at *omgang med* kan være et uttrykk for en oversettelse med fokus på innholdet i teksten, kan man spore endringen gjennom Mørk sine tanker. Dette skiftet var nok isåfall noe enkelt å foreta seg da det i tillegg

---

⁴⁷ Rian (1995): s 30

⁴⁸ Mørk (2015): s 43

var et tradisjonsriktig valg. Det interessante er at endringen ikke finnes i arkivmaterialet til NO2011, og at man holdt på oversettelsen fra NO78/85 i allfall de fire første årene i oversettelsesprosessen. Dette kan tyde på at det var et valg som ble styrt gjennom et utvalg eller en kommisjon, og at det ikke har foreligget som tekstforslag fra oversetterne. Dersom utviklingen i synet på grunntekstens form var noe som skjedde innad i Bibelselskapet som organisasjon, så er det også naturlig å tenke seg at endringen her i Leviticus er foretatt av noen som var dypere involvert i disse prosessene.

Begge oversettelsene kan tolkes å være preget av de oversettelsesprinsippene og innflytelsene som var tilstede i Bibelselskapet under deres arbeidsprosess. Ingen av oversettelsene er slikt sett overraskende funn. Men like plausibelt er det at denne oversettelsesendringen er en del av en noe rotete oversettelsesprosess. I arbeidet hopper man mellom ulike oversettelser i de ulike versene, og det mangler også noen endelige tekstforslag i arkivet. At oversettelsene ble slik kan også være tilfeldig.

4.3.2 **Ligge med/omgang med eller samleie**

I avsnittet før tas det opp hvordan Leviticus 18:22 og 20:13 sin koherens, eller mangel på sådan, i oversettelsene *ligge med* og *omgang med* kan ses i lys av Bibelselskapets utviklende oversettelsesprinsipper. I forlengelsen av det vil det være naturlig å se kort på hvordan Bibelselskapet oversetter de samme ordene i versenes umiddelbare kontekst. Da versene rundt Leviticus 20:13 har mer lignende formuleringer i grunnteksten med 20:13 enn versene rundt Leviticus 18:22 har med 18:22, fokuseres det kun på førstnevnte. Da vil sammenligningen være med fruktbar.

I Leviticus 20 brukes samme rot for ordene om *samleie/omgang med/ligge med* for konstellasjonene kvinne/mann, mann/mann og mann/dyr i vers 12, 13 og 15. I NO78/85 oversettes disse slik:

I v.12 כַּזְּשִׁי' og κοιμηθη̃ som *samleie* for mann og svigerdatter

I v.13 כַּזְּשִׁי' og κοιμηθη̃ som *omgang* for mann og mann

I v.15 *יְהַרְגֵהוּ* og *κοιτασίαν*⁴⁹ som *omgang* for mann og dyr

I vers 12 og 13 oversettes den like grunnteksten med ulike ord: *samleie* og *omgang*, mens vers 15, som ikke er lik dem i grunnteksten, får lik oversettelse med 20:13. Her blir Bibelselskapets inkonsekvente oversettelser i NO78/85 tydeliggjort ytterligere. De ulike oversettelsene er også her et brudd på bibeltradisjonen, som har en mer konkordant oversettelse. Der blir vers 12 og 13 oversatt likt, med *ligge*, og vers 15 får en annen oversettelse, *omgang*. I NO2011 følger man i tråd med Bibelselskapets prinsipp utvikling det mer konkordante mønsteret fra NO30, men her er *samleie* brukt for *omgang*.

I tillegg til at prinsippene Bibelselskapet brukte kan tolkes å komme til syne også her, kan også tidsperioden oversettelsen ble til i tolkes å komme frem. Det er påfallende at NO78/85 oversettelsen ikke bruker *samleie* for to menn, men heller bruker *omgang* slik som man gjorde mellom mann og dyr. Dette på tross av at ordene i grunnteksten er like med vers 12 og ikke vers 13. Valget, om det er et bevisst valg, må dermed være idiomatisk begrunnet og ikke leksikalsk. Da er det enten et uttrykk for fortolkning eller for en begrepsforståelse av *samleie* som ikke kan innebefatte homofilt seksualliv. Det førstnevnte vil likevel i denne sammenhengen være det mest tenkelige. I straffeparagraf §213 var både utuktig omgjængelse mellom personer av mannkjønn og utuktig omgjængelse med dyr, formuleringer som var etablert.⁵⁰ Den 21. april 1972 ble ikke homofilt seksualliv lenger straffbart, og stod dermed ikke lenger i kontakt med omgjængelse med dyr. Men begge tekstforslagene til Leviticus 20:13 ble formulert før dette skjedde. At Leviticus 20:13 ble oversatt med *omgang* kan dermed også ses i sammenheng med oversetternes historiske betingede forståelseshorisont. Ved at NO2011, med sin forståelseshorisont, går bort fra *omgang* som oversettelse, kan videre gi belegg for dette. På 2000-tallet var det nok ikke en like sterk kobling mellom homofile seksuelle handlinger, og seksuelle handlinger mellom mennesker og dyr i allmennheten som på 70-tallet.

Men når dette er sagt kan det også hende at denne inkonsekvente språkbruken også er et resultat av en rotete prosess, og at det er tilfeldigheter som har ført til de ulike ordlydene.

---

⁴⁹ Ordet på gresk brukes kun her i hele Bibelen.

⁵⁰ Hentet den 30.12.18 fra [https://jusleksikon.no/wiki/Straffeloven_§_213_\(Opphevet\)](https://jusleksikon.no/wiki/Straffeloven_§_213_(Opphevet))

5 Straff i Romerbrevet 1:26-27

I Romerbrevet 1:26-27 velger jeg å fokusere på hvordan ἄρσενες ἐν ἄρσενιν τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες har blitt oversatt, og spesifikt på utviklingen av forståelsen av ἀντιμισθίαν (antimisthian) som straff.

5.1 NO78/85

Dato	Tekstforslag	Viktige Endring
Høst 71, håndskrevet	Derfor overga Gud dem til ufysiske (<i>skammelige</i>) lidenskaper. Kvinnene ga (<i>gir</i>) seg hen til unaturlig kjønnsliv i stedet for det naturlige. På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brente (<i>brenner</i>) i begjær etter hverandre. Menn drev (<i>driver</i>) utukt med menn (<i>begikk uhyrligheter</i>), og på sin egen kropp fikk de lønn som fortjent (<i>merke følgene</i>) for utskeielsene sine. ^{51 52}	
OU 12/71	Derfor overgav Gud dem til ~~ufysiske~~ <i>skammelige</i> (<i>vanærende/ufysiske</i>) lidenskaper. Kvinnene gav seg hen til unaturlig (<i>unormalt/det unormale</i>) kjønnsliv i stedet for det naturlige (<i>vanlig</i>). På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brente (<i>brenner</i>) i begjær etter hverandre. Menn drev (<i>driver</i>) utukt (<i>begikk uhyrligheter</i>) med menn, og på sin egen kropp fikk de lønn for ~~sine~~ <i>utskeielser</i> ~~-ene sine~~ . ⁵³⁵⁴	<i>ufysiske</i> blir til <i>skammelige</i> , som fortjent er fjernet
OU 3/72	Derfor overgav Gud dem til ~~skammelige~~ <i>vanærende</i> lidenskaper. Kvinnene gav seg hen til unaturlig kjønnsliv istedenfor det naturlige. På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brente i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og på sin egen kropp fikk de lønn som fortjent for sine utskeielser (<i>de måtte selv ta straffen for at de var kommet slik på avveier</i>). ⁵⁵	<i>skammelig</i> blir til <i>vanærende</i> , som fortjent kommer inn igjen. <i>Straff</i> blir forslag for første gang
4. utkast OU 7/72	Derfor overgav Gud dem til vanærende lidenskaper. Kvinnene gav seg hen til unaturlig kjønnsliv istedenfor det naturlige. På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brente i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta straffen for at de var kommet slik på avveier. ⁵⁶	Versene endres ikke etter dette.

⁵¹ I arkivert fil 4-98-3

⁵² I alle skjemaene fra NO78/85 arkivet har jeg forsøkt å fremstille det fysiske skriftlige materialet så nært det originale som mulig i en digital fremstilling. Ord med gjennomstrekning er krysset over for hånd i dokumentet, ord i kursiv er skrevet inn for hånd, og kursive ord i parentes er andre oversettelsesforlag skrevet for maskin i margen på dokumentene.

⁵³ I arkivert fil 4-58-1

⁵⁴ Ord som har strek gjennom seg er streket over i teksten og erstattet med et annet ord over, her markert i kursiv. Ord i parentes er skrevet som andre mulige forslag på siden av teksten. Kursiv er derfor endringer gjort i teksten.

⁵⁵ I arkivert fil 4-58-2. Det finnes et identisk eksemplar som har datert datoen 30.06.72 i penn

⁵⁶ Endelig oversettelse. Første versjon i arkivert fil 4-58-3. Det er 4 versjoner av Romerbrevet etter dette. 5. Utkast i LS 1973, 6. Utkast trykkmanus 1975, og trykket i NO78 og NO85

Det første tekstforslaget som finnes i Bibelselskapets NO78/85 arkiv finnes i en av oversetternes notatbøker. Oversetteren var hyret inn til å oversette flere av Bibelens bøker, og i arkivet finner man notatbøker som tar for seg samtlige av disse. I disse finnes blant annet en fullstendig arbeidsoversettelse av Romerbrevet, og i tillegg også oversettelsesmuligheter og notater til enkeltord/vers som man får inntrykk av at oversetteren prøvde ut i tekstarbeidet. Men oversettelsen av Romerbrevet 1:26-27 og forståelsen av *antimisthian* blir ikke kommentert spesifikt i notatene. Ordet som brukes i det første tekstforslaget er *lønn*.

Sammenlignet med NO30 er det flere ting i versene som blir oversatt annerledes. Oversettelsen i NO30 lyder:

Derfor overgav Gud dem til skammelige lyster; for både deres kvinner forvendte den naturlige bruk til den unaturlige, og på samme vis forlot også mennene den naturlige bruk av kvinnen og brente i sin lyst etter hverandre, så at menn drev skjenselsverk med menn, og fikk på sig selv det vederlag for sin forvillelse som rett var.⁵⁷

Når en sammenligner det første tekstforslaget med NO30 ser en at *antimisthian* går fra å være *vederlag* til å bli *lønn*, og i parentes også den mulige oversettelsen *merke følgene*. Det er et brudd med Bibelselskapets egen tradisjon, men å oversette med *lønn* er forankret i den eldre tradisjonen Bibelselskapets oversettelser står i: den skandinavisk-Lutherske. Ordet brukes i Martin Luthers oversettelse fra 1545 (*Lohn*), i Biblia Den Hellige Skrift produsert på svensk i Stockholm i 1674 (*löön*), og i den norske Bibelen Den Hellige Skrift produsert i Philadelphia i 1890 (*Løn*). Videre forsvinner oversettelsen *menn drev skjenselsverk med menn* her ut av oversettelsene til Bibelselskapet for godt. Den erstattes med *menn drev utukt med menn*, som finnes i samtlige oversettelsesforslag og endelige tekster i både NO78/85 og NO2011 arbeidet.

I det andre tekstforslaget brukes fortsatt *lønn* som oversettelse, men *som fortjent* fjernes. Det som var *lønn som fortjent for utskeielsene sine*, blir nå dermed *lønn for sine utskeielser*. Tekstforslaget er fra 12/71, og i samme måned finnes en datert bemerkning på oversettelsen i arkivet. Den 22.12.71 skriver en i oversettelsesarbeidet følgende bemerkninger til Romerbrevet 1:26-27:

---

⁵⁷ Denne oversettelsen er tilnærmet identisk med Bibelselskapets oversettelse fra 1904.

1:26 ...til ekle lidenskaper. Kvinnene gav seg hen til unormalt kjønnsliv istedenfor det normale.

1:27...sluttet mennene å ha vanlig samliv... Menn drev hor med menn... sine utskielser.⁵⁸

I denne kommentaren kan en se at personen foretrekker å bruke *unormalt/normalt/vanlig* istedenfor *naturlig/unaturlig*, og *hor* istedenfor *utukt*. Dette er nye forslag som ikke finnes i Bibelselskapets oversettelser eller tekstforslag før dette. Men når en ser på de senere tekstforslagene er ikke disse forslagene noe som kommer til uttrykk i ordvalgene der. Som nevnt tidligere er *utukt* konsekvent brukt i alle oversettelser, og det samme gjelder for *naturlig/unaturlig*. *Naturlig/unaturlig* blir brukt i alle tekstforslag og oversettelser i Bibelselskapet.

I det tredje tekstforslaget presenteres to oversettelser. Den første oversettelsen er identisk med det andre tekstforslaget, med unntak av at *som fortjent* kommer inn igjen. *Lønn* brukes fortsatt her for *antimisthian*. I den andre oversettelsen derimot får *antimisthian* for første gang *straff* som oversettelse. *På sin egen kropp fikk de lønn som fortjent for sine utskielser* blir nå til *de måtte selv ta straffen for at de var kommet slik på avveier*. *Straff* er ny som oversettelse for Bibelselskapet, men om en ser til samtiden brukes den i noen andre oversettelser på andre språk. *Penalty* brukes i de engelske oversettelsene The Revised Standard Version fra 1971 og The New King James Version fra 1982, og *straffet* brukes i en svensk oversettelse i arkivet datert 23.04.1974.⁵⁹ Det er den andre oversettelsen i tekstforslaget som blir gjeldende i det fjerde og endelige tekstforslaget, og som blir stående i NO78/85. Oversettelsen av *antimisthian* i Bibelselskapet utvikler seg i arbeidet med NO78/85 fra å være *vederlag* til *lønn*, og så til slutt til *straff*.

---

⁵⁸ I arkivert fil 4-58-5

⁵⁹ King James Version bruker ordet *recompence* som kan oversettes til norsk som *lønn*. En kan dermed se den samme endringen i oversettelsen av *antimisthian* her. Den svenske oversettelsen finnes i arkivert fil 4-58-5

5.2 NO2011

I oversettelsesarbeidet med NO78/85, kom det frem at oversettelsen av *antimisthian* endret seg i løpet av arbeidet. De brøt med Bibelselskapets NO30 oversettelse, og endte med å oversette ordet som *straff*. I arbeidet med NO2011 kommer det inn enda et nytt forslag for oversettelsen av *antimisthian*.

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
23.02.00	Derfor overgav Gud dem til vanærende lidenskaper. Kvinnene gav seg hen til unaturlig kjønnsliv istedenfor det naturlige. På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brente i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta straffen for at de var kommet slik på avveier. ⁶⁰	
15.06.00	Derfor gav Gud dem over til vanærende lidenskaper. Kvinnene deres byttet ut det naturlige samliv med det unaturlige. Også mennene sluttet å ha naturlig samliv med kvinner og brant i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta følgene av sin villfarelse. ⁶¹	<i>overgav</i> blir til <i>gav ... over</i> , <i>kvinnene gav seg hen</i> blir til <i>kvinnene deres byttet ut</i> , <i>kjønnsliv</i> blir til <i>samliv</i> , på <i>samme måte</i> blir også, <i>brante</i> blir <i>brant</i> , <i>straffen for at de var kommet slik på avveier</i> blir til <i>følgene av sin villfarelse</i>
26.10.00	Derfor gav Gud dem over til vanærende lidenskaper. Kvinnene byttet ut det naturlige samliv med det unaturlige. Også mennene sluttet å ha naturlig samliv med kvinner og brant i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta følgene av sin villfarelse. ⁶²	<i>deres</i> fjernes
10.05.01	Derfor overgav Gud dem til vanærende lyster. Kvinnene deres byttet ut det naturlige samliv med det unaturlige. På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brant i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta følgene av sin villfarelse. ⁶³	<i>gav ... over</i> blir til <i>overgav</i> , <i>lidenskaper</i> blir til <i>lyster</i> , <i>deres</i> kommer inn igjen, <i>også</i> blir til <i>på samme måte</i> ,
30.10.01	Derfor overga(v) ⁶⁴ Gud dem til skammelige lidenskaper. Kvinnene deres byttet ut det naturlige samliv med det unaturlige. På samme måte sluttet mennene å ha naturlig samliv med kvinner og brant i begjær etter hverandre. Menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta straffen for sin villfarelse. ⁶⁵	<i>vanærende</i> blir til <i>skammelige</i> , <i>lyster</i> blir <i>lidenskaper</i> igjen, <i>følgene</i> blir igjen til <i>straff</i>

⁶⁰ Finnes i 46ROMNBMST 1T.doc datert 23.02.00

⁶¹ Finnes i 46ROMB1TARBMØTE.doc datert 15.06.00, 46ROMBST 1T 1C, RAA.doc datert 15.08.00, 46ROMNBM1T.txt datert 25.08.00, 46ROMNBM1T.doc datert 28.08.00

⁶² Finnes i 46ROMB1T.txt datert 26.10.00

⁶³ Finnes i 46ROMB2T.txt datert 10.05.01

⁶⁴ I flere av oversettelsesforslagene er alt likt bortsett fra at det av og til skrives *overga* uten v på slutten av ordet, og noen ganger med: *overgav*. Jeg har valgt å se disse oversettelsesforslagene under ett da dette kun er to ulike måter å skrive samme ord på, som ikke har konsekvenser for ordets betydning.

⁶⁵ Endelig oversettelse i NO2011. Finnes i dokumentene 46ROMB3T.TXT datert 30.10.01, 46ROM.doc/46ROMB5T.TXT datert 24.06.02, 46ROMB4T 20 09 02.doc datert 20.09.02, 46ROMB5T.txt datert 09.10.02, 46ROMB7T.BAK/PTX datert 07.10.03, 46ROMNB8T.BAK/PTX datert 11.08.04, BM6T datert

Det første tekstforslaget i det digitale NO2011 arkivet er helt identisk med oversettelsen i NO78/85. Det er i det andre tekstforslaget en finner de første endringene. Her endres oversettelsen av *antimisthian* fra *straff* til *følgene*. Dette er første gang en finner denne oversettelsen i Bibelselskapets arkiver. Leddet som *antimisthian* står i endres også fra å være *de måtte selv ta straffen for at de var kommet slik på avveier* til å bli *de måtte selv ta følgene av sin villfarelse*. Denne oversettelsen blir stående i de to neste oversettelsene.⁶⁶

I tre tekstforslag på rad oversettes *ἄρσενες ἐν ἄρσεσιν τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες* som *menn drev utukt med menn, og de måtte selv ta følgene av sin villfarelse*. I det siste og endelige tekstforslaget blir denne oversettelsen stående, med unntak av oversettelsen for *antimisthian*. Denne endres tilbake slik som den var i det første tekstforslaget, og går dermed fra å være *følgene* til igjen å bli *straff*. Oversettelsen av *antimisthian* i NO2011 er dermed en kontinuitet av oversettelsen i NO78/85.

5.3 Drøfting

Antimisthian finnes kun i to vers i Bibelen, her i Romerbrevet 1:27 og i 2 Korinterbrev 6:13 hvor ordet ofte faller bort i Bibelselskapets oversettelser.⁶⁷ I BDAG, Walter Bauers Gresk-Engelske leksikon for nytestamentlig og tidlig kriter litteratur (redigert av Frederick William Danker i år 2000), forklares ordet slik:

expresses the reciprocal (anti) nature of a transaction as requital based upon what one deserves, recompense, exchange, either in the positive sense of reward or the negative sense of penalty, depending on the context.

16.08.04, 46ROMNB9T.BAK/PTX datert 19.08.04, 46ROMNB9T.PTX datert 27.08.04, 46ROMNB10T.PTX datert 23.09.04, 46ROMNB11T.PTX datert 20.10.04, 46ROMB12T.PTX datert 30.11.04, 46ROMBM13T.PTX datert 14.01.05, 46ROMBM14T.PTX datert 01.07.05, 46ROMBM16T.PTX datert 27.08.05, 46ROMBM17T.PTX datert 02.09.05, 46ROMBM15T.PTX datert 29.03.06, 46ROMNT05B.PTX datert 22.06.06, 46ROMNTBM11.BAK datert 02.10.09, og 46ROMNTBM11.SFM datert 26.10.09

⁶⁶ I arbeidet med samme tekst i nynorskutgaven kommer det inn en kommentar fra en i Kirkens Responsguppe. Den 25.06.01 skriver personen: «når *straff* blir til *løn* – er det ei radikal endring. Er dette i tråd med grunnteksta, er det ei viktig og nødvendig endring». Denne kilden kan jeg ikke skrive inn kilden til da det fremkommer av dokumentnavnet hvem det er som har kommet med tilbakemeldingen.

⁶⁷ I konteksten til 2 Korinterbrev 6:13 har det vist seg vanskelig å oversette ordet direkte. I de fleste oversettelser finner man ikke et eget ord for *antimisthian*.

Alle Bibelselskapets oversettelsesforslag for *antimisthian* er dermed plausible forslag i konteksten av Romerbrevet 1:27. Både *lønn*, *straff* og *følgene* uttrykker det meningsinnholdet BDAG tillegger ordet.⁶⁸ Men når man oversetter må man også ta hensyn til hvordan ordene blir oppfattet på målspråket, og hvordan ordvalgene vil klinge i lesernes ører. Det er fordi ulike ord skaper ulike assosiasjoner og antakelser til teksten, så oversettere i sitt arbeid må være bevisst dette når man velger ord der det er mange valgmuligheter. I oversettelsen av *antimisthian* er det to ting i den forbindelse jeg vil påpeke.

5.3.1 Oversettelsen av verset 1:27 som helhet

Det første er at når ordet *straff* kommer inn i Bibelselskapets oversettelser i 1972, fører det argumentativt til at verset 1:27 får en tettere kobling til homoseksualitet (slik man forstod ordet i oversettelsens samtid), og at en svekker koblingen til andre plausible tolkninger. Man kan spekulere i hvorfor *straff* kommer inn som oversettelsesforslag i samme måned som den delen av straffeloven som kriminaliserer seksuelle handlinger mellom menn blir opphevet. Men da det ikke kommer frem i kildematerialet hvor bevisst den handlingen var, eller om det var en ren tilfeldighet, forblir det en observasjon det kun er naturlig å sette et spørsmålstegn ved. Spesielt siden dette var en ny oversettelse som ikke var brukt i Bibelselskapet tidligere, og heller ikke i andre eldre bibeltradisjoner Bibelselskapet står i. I Straffeloven § 213 finner man liknende ordlyder da begge bruker *utukt* og *straff* om en seksuell handling mellom menn. Det er vanskelig å tenke seg at en leser på 70-tallet ikke vil få assosiasjoner til Straffeloven. Selvsagt behøver ikke dette å være et tolkningsgrep Bibelselskapet la inn i oversettelsen bevisst, men kan like godt være et eksempel på hvordan bibeloversetterne ikke er fjernet fra sin egen tidsalder og kontekst. Deres forståelse av verset har sammenheng med hvor de befinner seg i historien. En kan stille seg kritisk til om bruken av *straff* er et uttrykk for kildetekstens forståelseshorisont eller oversetternes. Her kan man argumentere for at det er tendenser for det sistnevnte.

Andre plausible tolkninger teologer har til disse versene er blant annet:

---

⁶⁸ I den norske studiebibelen til Illustrert Bibelleksikon fra 1979 oversettes *antimisthian* ulikt i ord-for-ord oversettelsene til Romerbrevet 1:27 og 2 Korinterbrev. I Romerbrevet oversettes det som *betalingen*, og i 2 Korinterbrev som *mot-ytelsen*.

1. I boken *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality* argumenterer John Boswell på side 108-114, at fokuset der verset forekommer handler om hvordan hedningene (ikke-jødene i Roma) generelt ikke har vært trofaste mot Gud, og at Paulus sine ord må leses inn i versets litterære kontekst. Han argumenterer for at det ikke er en stigmatisering av seksuell oppførsel som er i fokus, men at dette kun blir brukt som eksempel for å illustrere deres teologiske synd om å ikke være lydøre, og avvise Gud.⁶⁹ Romerne fikk kjenne Gud, men forkastet Gud til fordel for avgudsdyrkelse (vv. 19-23). Hedenske seksualiserte ritualer til ære for falske guder og tempelprostituasjon, var nok godt kjent for Paulus i den romerske konteksten, og når verset kommer midt i en diskurs om avgudsdyrkelse, vil det følgelig være en akseptabel tolkning.⁷⁰ Bibelteksten snakker dermed ikke om homofili, men om hvordan seksuelle handlinger mellom menn var forbundet med hedensk avgudsdyrkelse i tekstens kontekst. Videre argumenterer Boswell for at det kun er i Leviticus 18:22 og 20:13 man finner forbud mot seksuelle relasjoner mellom menn i hele Bibelen, men at konteksten forbudet kommer i her gjør det ikke-overførbart for kristne som moralsk lov.⁷¹
2. I boken *A Question of Truth: Christianity and Homosexuality* av Gareth Moore påpeker han at språket Paulus bruker i versene 1:26-27 ikke er teologiske ord for synd. Snarere brukes *skammelig*, som plasserer versene i en sosial arena og ikke en teologisk.⁷² I en paulinsk kontekst er å ha brennende lyster (ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει) alltid skammelig, uavhengig av hvem lystene er mellom.⁷³ Moore finner ingen spor i Romerne 1:26-27 om at homofili, i en nåtidig forståelse av ordet, kan defineres som synd. Dagens intime likekjønnede forhold mellom samtykkende voksne er ifølge han inkongruente med antikkens forståelse, som hovedsakelig forstod likekjønnede seksuelle relasjoner som pederasti.⁷⁴

---

⁶⁹ Boswell (1980): s 108

⁷⁰ Vers 21-24 omtaler synden om å ikke følge Gud, men følge andre Guder. Deretter kommer Vers 1:26-27, for så at temaet fra vv. 21-24 opptas igjen.

⁷¹ Boswell (1980): s 113

⁷² Moore (2003): s 90

⁷³ Ibid: s 94

⁷⁴ Ibid: s 94

I disse eksemplene er ordet *straff* fjernt, om ikke fraværende, i en moderne kontekst for hedenske skikker/avgudsdyrkelse og sosiale konsekvenser av menneskers handlinger. Straff er utvilsomt i større grad assosiert med homoseksualitet. Fordi ordet kom inn i Bibelen i en tid hvor straff og homoseksualitet hadde en så tydelig kobling, har dette videre blitt en del av virkningshistorien som påvirker fordommene i oversettelsen av NO2011 og fordommene til lesere av Bibelen i 2019. En kan rimelig påstå at det ikke er mange andre tolkninger av dette verset som er umiddelbare fordommer for norske lesere i 2019.

5.3.2 Etiske avveielser i valg av ord

Det andre jeg vil påpeke er hvordan valget av ordet *straff* oppleves for gruppen oversettelsen treffer. Å ta *følgene* av, eller få *lønn* for, sine handlinger er begge mildere oversettelser, som adekvat får frem ordets meningsinnhold. Med tanke på at disse versene ble brukt mot en spesielt sårbar gruppe mennesker innad i det norske kirkelandskapet, kan man rette kritikk mot at Bibelselskapet ikke valgte å beholde disse oversettelsene. De etiske avveielsene i valg av ord i oversettelser er viktige. Dette ser man ikke minst ved at man i moderne oversettelser oftest nå oversetter *doulos* som tjener og ikke som slave. Det er derfor presedens for å ta etiske hensyn i ordvalg.

6 1 Kor 6:9 og 1 Tim 1:10: Malakoi og Arsenokoitai

I Bibelselskapets tekstforslag for 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10, velger jeg å fokusere på oversettelsene av ordene *μαλακοί* (*malakoi*) og *ἀρσενοκοῖται/ἀρσενοκοίταις* (*arsenokoitai*).

6.1 N078/85

6.1.1 1 Korinterbrev 6:9

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
Høst 70 – Jan 71, håndskrevet	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Ta ikke feil! Hverken de som driver hor eller er avgudsdyrkere, bryter ekteskapet, gir seg hen til ~~homoseksualitet~~ ~~perversjoner~~ ~~homoseksualitet~~ ~~perversjoner~~ ⁷⁵	
Høst 70 – Jan 71, håndskrevet	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike (<i>forakter retten, ikke skal få del i Guds rike</i>)? Ta ikke feil! Verken de som driver hor, dyrker avgudene, bryter ekteskap eller gi seg hen til unaturlig kjønnsliv/kjønnsdrift ⁷⁶	<i>homoseksualitet</i> blir til <i>eller gi seg hen til unaturlig kjønnsliv/kjønnsdrift</i>
OU 3/71	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike (<i>forakter retten, ikke skal få del i Guds rike</i>)? Ta ikke feil! Verken de som driver hor, dyrker avguder, bryter ekteskap eller gir seg hen til unaturlig kjønnsdrift/ <i>menn som gir seg hen til menn</i> ⁷⁷	<i>gi seg hen til unaturlig kjønnsdrift</i> foreslåes å bli til <i>menn som gir seg hen til menn</i>
LS 1972	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Ta ikke feil! Verken de som driver hor, dyrker avguder, bryter ekteskap eller menn som gir seg hen til menn (<i>gir seg hen til unaturlig kjønnsdrift</i>) ⁷⁸	<i>menn som gir seg hen til menn</i> blir stående i manuskriptet, og <i>gi seg hen til unaturlig kjønnsdrift</i> blir alternativt forslag
OU 02.08.74	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Ta ikke feil! Verken de som lever i hor, dyrker avgudene, bryter ekteskap, eller menn som ligger med menn eller lar seg bruke til dette ⁷⁹	<i>menn som gir seg hen til menn</i> blir til <i>menn som ligger med menn eller lar seg bruke til dette</i>
NO78/85	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Ta ikke feil! Verken de som lever i hor, avgudsdyrkere, ekteskapsbrytere eller menn som ligger med menn eller lar seg bruke til dette, ⁸⁰	<i>dyrker avgudene</i> blir til <i>avgudsdyrkere</i> , <i>bryter ekteskap</i> blir til <i>ekteskapsbrytere</i>

⁷⁵ I arkivert fil 4-98-2. En av oversetterne hadde en notatbok med utkast til oversettelser som er datert før de maskinskrevne manuskriptene.

⁷⁶ I arkivert fil 4-98-2. Denne oversettelsen er skrevet inn under det første forslaget i notatboken.

⁷⁷ I arkivert fil 4-59-1. Dette oversettelsesforslaget finnes også i OU 4/71

⁷⁸ I arkivert fil 4-59-3

⁷⁹ I arkivert fil 4-59-3. Denne oversettelsen finnes også i trykkmanus 1975 (arkivert fil 4-77)

⁸⁰ Oversettelsen finnes ikke i arkivet, kun som endelig oversettelse i de trykte biblene NO78 og NO85.

De to tidligst daterte oversettelsesforslagene som finnes i Bibelselskapets NO78/85 arkiv, finner man i en av oversetternes notatbøker. Dette er den samme oversetteren som hadde en notatbok for Romerbrevet. Slik som man gjorde i notatboken der, finner man her også en fullstendig arbeidsoversettelse av 1 Korinterbrev. I tillegg finner man også oversettelsesmuligheter og notater til enkeltord som man får inntrykk av at oversetteren prøvde ut i tekstarbeidet. Blant disse enkeltordene finner vi både *arsenokoitai* og *malakoi*. Oversetteren skriver følgende:

*Malakos =vek, lustknaben, pederast*⁸¹

Arsenokoites = knabenschänder, homoseksuell

Dette gir oss et innblikk i hvilke muligheter oversetteren så for seg i det innledende arbeidet, og vi kan se at dette kommer til uttrykk i det første tekstforslaget.

Det første tekstforslaget bryter med en over hundre år gammel oversettelsestradisjon i Norge, samt med Bibelselskapets forrige bibelutgave som da var NO30. NO30 oversetter 1 Korinterbrev 6:9 slik:

Eller vet I ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Far ikke vill! Hverken horkarler eller avgudsdyrkere eller ekteskapsbrytere eller bløtaktige eller de som synder mot naturen,

Her ser en at *malakoi* og *arsenokoitai* oversettes hver for seg, som henholdsvis *bløtaktige* og *de som synder mot naturen*. Disse ordvalgene er lik de to som brukes i oversettelsen fra NO04, Bibelselskapets første oversettelse på norsk, men også oversettelsene brukt i Norge helt tilbake til 1854.⁸² Sammenligner vi den tidligere oversettelsen med det første tekstforslaget, ser en at de der samler ordene i én betegnelse: *gi seg hen til homoseksualitet*. Det er dermed ikke bare at ordene oversettes ulikt fra NO30 som er nytt, det er også nytt at de to ordene blir til ett felles uttrykk; noe som er første gang i en bibeloversettelse på Norsk.

---

⁸¹ Fra *pederast* er det tegnet en pil til *knabenschänder*

⁸² Denne oversettelsen finnes blant annet i *Bibelen eller Den hellige skrift*, utgitt i Christiania av Grøndahl i 1854 og 1861, og en utgivelse ved samme navn også utgitt i Christiania, men av Selskabet i 1895. Det er mulig at tradisjonen er eldre enn dette, men jeg begrenset meg til disse kildene da de er adekvate for å tydeliggjøre den lange oversettelsestradisjonen.

Men selv om det her skjedde et brudd med norske oversettelsestradisjoner, kan en se at det er et forslag i tråd med visse andre bibeloversettelser på andre språk som ble utgitt mellom NO30 og NO78/85. Blant annet brukte Revised Standard Version i 1946, Amplified Bible i 1958 og RSV - Catholic Edition i 1966, alle ordet *homosexual* for *malakoi* og *arsenokoitai*.⁸³ Men der *homosexual* blir stående som endelig oversettelse for dem, blir ikke *homoseksualitet* stående i tekstforslagene til Bibelselskapet særlig lenge. I det andre tekstforslaget som finnes i oversetterens notatbok har en allerede gått bort fra ordet, og det blir ikke brukt i noen av tekstforslagene deretter. Hverken for NO78/85 eller NO2011. Det en derimot bevarer er å oversette de to ordene *malakoi* og *arsenokoitai* som én enhet.

I de tre neste tekstforslagene blir to nye formuleringer presentert som alle oversetter ordene sammen. Begge oversettelsene beholder *gir seg hen til* formuleringen, men det ene forslaget erstatter *homoseksualitet* med *unaturlig kjønnsniv/kjønnsdrift*,⁸⁴ og det andre omstrukturerer frasen til *menn som gir seg hen til menn*. Disse tekstforslagene strekker seg fra høsten 1970 frem til 1972 i arkivet, og i den perioden finner en også et skriv fra juni 1971 hvor en i Bibelselskapets oversettelsesarbeid blant annet foreslår en alternativ oversettelse av *malakoi* og *arsenokoitai* som ikke kommer frem i oversikten over tekstforslag. Personen foreslår *har kjønnslig omgang med personer av samme kjønn*, men denne oversettelsen kommer aldri inn som et tekstforslag ellers i arkivet.⁸⁵

I de to siste tekstforslagene kan en se at man beveger seg bort fra å oversette *malakoi* og *arsenokoitai* som én enkelt frase, og deler de opp i to, bundet sammen av ordet *eller*. *Menn som ligger med menn* er tilsynelatende tolkningen av *arsenokoitai* og *(menn som) lar seg*

---

⁸³ Revised Standard Version fra 1946 er den første bibeloversettelsen som bruker ordet *homosexual*. Men etter publisering mottok de to brev som responderte på dette, der begge var tvilende til at *homosexual* var en riktig oversettelse. Den ene var teologistudent og den andre jobbet i kirka og hadde hatt sjelesorgssamtaler for homofile gjennom yrket sitt. De påpekte begge to at det var problematisk å tolke *malakoi* og *arsenokoitai* sammen, og problematisk at man oversatte ordene til kun å favne homofile. Oversetterne av RSV utgaven svarte på disse brevene og svarte at de var veldig enige i tilbakemeldingen. I den reviderte utgivelsen i 1971 ble derfor *homosexual* borte og erstattet med *sexual pervers*. Men mellom 1946 og 1971 ble andre bibelutgaver gitt ut fra andre forlag, og noen av disse kopierte *homosexual* i sine utgaver uten å være klar over at RSV-oversetterne selv mente at dette var en feil oversettelse. *Homosexual* spredte seg derfor videre og har utvilsomt påvirket hvordan ordene oversettes, og hvilken tolkning en legger i dem. Denne informasjonen er enda ikke publisert, men er en del av Kathy Baldock og Ed Oxford's forskningsprosjekt nevnt i innledningen. Jeg har fått tillatelse til å dele informasjonen i denne oppgaven.

⁸⁴ En formulering som er lik den i Romerbrevet 1:26-27. Se tabell i 5.1

⁸⁵ I arkivert fil 4-59-4

bruke til dette er tilsynelatende tolkningen av *malakoi*. Oversettelsen holder fortsatt fast på en tydelig link mellom ordene og oversetter ordene i lys av hverandre, men her kommer det tydeligere frem at det i den greske grunnteksten er to ord. Dette kan en argumentere på bakgrunn av at *eller* binder frasene sammen, at de deler subjektet *menn*, og at ordene bytter rekkefølge fra grunnteksten. Oversettelsen for *arsenokoitai* kommer her først, og oversettelsen for *malakoi* kommer etter. Det er motsatt på gresk.

Videre burde en også kommentere bruken av *eller* generelt i alle tekstforslagene. Selv om det ikke er et direkte oversettelsesforslag av ordene, bidrar det til tolkningen av dem. NO30 oversetter ordene i 1 Korinterbrev 6:9 sin lastekatalog med komma imellom, men fra det andre tekstforslaget i NO78/85 arkivet kommer *eller* inn før oversettelsen av *malakoi* og *arsenokoitai*. Det er dermed enda et brudd på kontinuitet fra NO30 oversettelsen. Denne bruken av *eller* kan gi inntrykk av at forholdet mellom ordene er tettere enn det som kommer frem i den greske teksten.⁸⁶ Som en kan se på gresken under, er det i utgangspunktet ikke problematisk at *eller* kommer inn i teksten, da *οὔτε* forekommer mellom hvert av ordene i lastekatalogen (her markert i fet tekst).

Ἡ οὐκ οἶδατε ὅτι ἄδικοι θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν; μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενικοῖται

Men at en kun oversetter *eller* før *malakoi* og *arsenokoitai* gjør at oversettelsene kan oppfattes å føre en mer fortolkende og idiomatisk linje enn det Bibelselskapet tidligere har oversatt verset på. I den endelige teksten til NO78/85 kommer *eller* inn både foran og også mellom ordene i det siste oversettelsesforslaget. Det knytter ordene sammen på en annen måte enn ordene ellers i lastekatalogen. Det kan argumenteres for at bruken av *eller* er rotet i ordflyten i verset, men fordi lastekatalogen ikke avsluttes før i verset etter, vil et motargument være at det er like naturlig på norsk å kun bruke det før det siste ordet.

---

⁸⁶ Dette kan også speile en tanke om ulike roller i penetrativ sex mellom to menn, og at en kan nærmest velge hvilke av disse man går inn i. Enten det ene *eller* det andre.

6.1.2 1 Timoteusbrev 1:10

I NO78/85 arbeidet med 1 Korinterbrev 6:9 kan en se hvordan man valgte å oversette *malakoi* og *arsenokoitai* i lys av hverandre. Derfor er det interessant å se hvordan man har oversatt *arsenokoitai* i 1 Tim 1:10, det eneste andre stedet hvor dette ordet blir brukt i Bibelen. Hvordan har Bibelselskapet løst oversettelsen når ordet, her i formen *arsenokoitais*⁸⁷, står alene?

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
OU 12/71	horkarer og seksuelt perverse (<i>dem som driver utukt med gutter</i>), for dem som kidnapper mennesker, for dem som lyver og avlegger falsk ed; eller om det skulle være andre ting som strider mot den sunne lære ⁸⁸	
OU 12/71	horkarer og seksuelt perverse (~~dem som driver utukt med gutter~~) menn som ga seg hen til menn, for dem som kidnapper mennesker mot menneskehandlere, for dem slike som lyver og avlegger falsk ed; eller om det skulle være andre ting hva det kan være som strider mot den sunne lære ⁸⁹	seksuelt perverse/driver utukt med gutter blir til menn som ga seg hen til menn, dem som kidnapper blir til menneskehandlere, om det skulle være andre ting blir til hva det kan være
OU 12/71	horkarer og seksuelt perverse (~~dem som driver utukt med gutter~~) menn som driver hor eller har utuktig omgang med menn, for dem som kidnapper mennesker for slavehandlere, for dem som lyver løgnere og avlegger falsk ed dem som sverger falsk; eller om det skulle være andre ting, og hva det ellers kan være som strider mot den sunne lære ⁹⁰	seksuelt perverse/driver utukt med gutter blir til menn som driver hor eller har utuktig omgang med menn, dem som kidnapper mennesker blir til slavehandlere, dem som lyver blir til løgnere, avlegger falsk ed blir til dem som sverger falsk, om det skulle være andre ting blir til hva det ellers kan være
LS 1973	menn som driver hor eller har utuktig omgang med menn, for slavehandlere, løgnere og dem som sverger falsk, og hva det ellers kan være som strider mot den sunne lære ⁹¹	lik oversettelse som det ene forslaget under OU 12/71

⁸⁷ Her står nomenet i dativ maskulin pluralis, i 1 Korinterbrev 6:9 er ordet i nominativ maskulin pluralis.

⁸⁸ I arkivert fil 4-66.

⁸⁹ I arkivert fil 4-66. Endringer som ble gjort oppå oversettelsesforslaget i OU 12/71

⁹⁰ I arkivert fil 4-66. I et tredje dokument identisk med de to andre OU 12/71 dokumentene, ble disse endringene gjort oppå oversettelsesforslaget.

⁹¹ Endelig oversettelse. Det er 4 versjoner av 1 Timoteus Brev etter dette: LS 1974 (i arkivert fil 4-66), T 1975 (i arkivert fil 4-77), og trykket i biblene NO78 og NO85.

Det første oversettelsesforslaget, *seksuelt perverse*, bryter i likhet med oversettelsen i 1 Korinterbrev 6:9 med norske oversettelsestradisjoner. Fra 1854 har *arsenokoitais* her blitt oversatt likt som i Korinterbrevet som *syndere mot naturen*.⁹² I NO30 oversettes verset slik:

horkarler, syndere mot naturen, menneskerøvere, løgnere, menedere, og alt annet som er imot den sunde lære,

I NO30 oversettes *arsenokoitais* som *syndere mot naturen*, men nå blir *seksuelt perverse* foreslått istedenfor. Hverken *syndere mot naturen* eller *seksuelt perverse* er derimot ordlyder en kan kjenne igjen i oversettelsesforslagene for 1 Korinterbrev 6:9. Det er dermed både første gang 1 Tim 1:10 får en annen ordlyd på norsk enn *syndere mot naturen*, og første gang det ikke er kongruens mellom de to skriftstedene der *arsenokoitai(s)* forekommer. Derimot er det som med 1 Korinterbrev 6:9, at visse bibler på andre språk oversetter *arsenokoitais* slik en gjør i det første tekstforslaget. I Studiebibelen fra 1981 presenteres andre biblers oversettelser av *arsenokoitais*: *Int.*, *Gunnes* og *Gute Nachricht* som oversetter det som *perverse*, og *Montgomery* og *Good News* som bruker identisk oversettelse med tekstforslaget, *seksuelt perverse*.⁹³

Men *seksuelt perverse* er ikke den eneste oversettelsen som blir foreslått i det første tekstforslaget. Der kommer det frem at også *dem som driver utukt med gutter* er vurdert. Dette forslaget bryter også den nærliggende norske oversettelsestradisjonen, men kobler seg derimot på en annen eldre tradisjon. I Martin Luthers bibeloversettelse fra 1545 oversettes *arsenokoitai* konsekvent som *knabenschendern*, som på norsk kan bety noe liknende *gutteovergripere*.⁹⁴ Vi finner det også i skandinaviske bibler tett opptil dette, blant annet i *Biblia – then helga skriff* produsert i Stockholm i 1674, oversatt som *drängiaskändare*.⁹⁵ Dette tyske ordet gjenkjennes også fra notatboken som ble brukt i oversettelsesarbeidet med 1

---

⁹² Denne oversettelsen finnes i NO04, og *Bibelen eller Den hellige skrift*, utgitt i Christiania av Grøndahl i 1854 og 1861, og en utgivelse ved samme navn også utgitt i Christiania, men av Selskabet i 1895. Igjen, så er det mulig at tradisjonen er lengre.

⁹³ Gilbrandt red. (1981): s 304

⁹⁴ Martin Luther bruker *Knaben* (gutt) konsekvent i klubbversene i sin 1545 oversettelse, med unntak av Romerne 1:26-27 der menn og kvinner brukes. I Leviticus 18:22, 20:13, 1 Korinterbrev 6:9 og i 1 Timoteusbrev 1:10 brukes *Knaben* istedenfor *mann*. En kan tolke det til at Martin Luther i større grad anser de fire versene å handle om seksuelle relasjoner mellom barn og voksne enn mellom to voksne.

⁹⁵ *Arsenokoites* oversettes *drängiaskändare* både i 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10. En bruker forøvrig også her *dräng* i Leviticus 18:22 og 20:13, likt Martin Luther

Korinterbrev. I oversetterens notater er det ulike oversettelsesforslag for *arsenokoitai*, og ett av disse er *knabenschänder*. Det kom aldri eksplisitt til uttrykk i tekstforslagene der, men man kan se at det har vært en tolkning som har blitt vurdert i arbeidet med både 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10. I nyere norsk kontekst ser en også at Studiebibelen fra 1981, som inneholder ord-for-ord oversettelser, oversetter ordet *arsenokoitais* i 1 Timoteusbrev 1:10 med *som ligger med gutter*.⁹⁶ ⁹⁷ Det var derfor også en tolkningsmulighet som kunne ses på som relevant i oversettelsesarbeidets samtid.

I de to resterende tekstforslagene nærmer man seg igjen oversettelser som en finner ellers blant klubbeversene. I det andre tekstforslaget er ordlyden i oversettelsen tett opp mot et av tekstforslagene for 1 Korinterbrev 6:9, mens det tredje oppfattes nærmere Leviticustekstene og Romerbrevet 1:26-27.⁹⁸ Det andre tekstforslaget, *menn som ga seg hen til menn*, er nærmest identisk med det fjerde tekstforslaget til 1 Korinterbrev 6:9, med unntak av at det der står i presens: *menn som gir seg hen til menn*.⁹⁹ Dette gir et bilde på hvor tett *malakoi* og *arsenokoitai* var knyttet sammen på et tidspunkt i oversettelsesprosessen. I disse to eksemplene blir *malakoi* overflødig, og kommer ikke til uttrykk i teksten fordi *arsenokoitai* alene oversettes slik *malakoi* og *arsenokoitai* gjøres sammen. Da det ikke kommer frem i arkivet hvor lenge denne oversettelsen stod som en mulighet før den endelige teksten fremstilles i 1973, er det derfor usikkert om de like oversettelsene for 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10 reelt har vært oversettelser samtidig. For det som endte som den endelige teksten i 1973, kommer også frem på et manuskript datert 12/71. Men tolkningene her forteller likevel noe om forståelsen av *malakoi* i deler av Bibelselskapets oversettelsesarbeid, og hvordan *malakoi* og *arsenokoitai* der tolkes som en enhet.

---

⁹⁶ Gilbrant red. (1981): s 304-305. Studiebibelens eget oversettelsesforslag for *arsenokoitai* i 1 Tim 1:10 er *dem som driver naturstridig utukt*.

⁹⁷ I ord-for-ord oversettelsen av *arsenokoitai* i 1 Kor 6:9 oversetter Studiebibelen (Gilbrandt red., 1979, s 716) ordet annerledes. Her oversettes det som *besmitter seg med menn*. I Studiebibelens eget oversettelsesforslag for både *malakoi* og *arsenokoitai* i 1 Kor 6:9 er *verken de som lar seg bruke til utukt mot naturen eller de som gjør slik synd*

⁹⁸ Det andre og tredje tekstforslaget har tilsynelatende blitt til samtidig gjennom notater over det første forslaget på OU 12/71. Det ene av disse, som i oversikten er det tredje tekstforslaget, har en ordlyd som er identisk med den som ender opp i NO78/85. Håndskriftene er ulike på de to dokumentene.

⁹⁹ Dateringen av disse er henholdsvis 12/71 for 1 Timoteusteksten og 1972 for 1 Korinterbrevteksten, relativt nært i tid.

Det endelige forslaget, *har utuktig omgang med menn*, likner på sin side mer på Romerbrevet 1:26-27 og Leviticustekstene 18:22 og 20:13, enn den gjør på 1 Korinterbrev 6:9. *Utuktig omgang med menn* ligner på formuleringen *menn drev utukt med menn* fra Romerbrevet. *Omgang med menn* ligner på en formulering foreslått i begge Leviticus tekstene i LXX der ἄρσενος (hankjønn) og κοίτην (seng/ligge), ordene noen argumenterer for at *arsenokoitai* er bygget opp av, forekommer som to separate ord. Til tross for at ordene er like i både den hebraiske og den greske teksten av Leviticus 18:22 og 20:13, ender Bibelselskapet som nevnt til slutt opp med ulike oversettelser av ordene i de to versene.¹⁰⁰ I 18:22 oversettes det som *ligge med*, og i 20:13 oversettes det som *omgang med*.¹⁰¹ Dersom en sammenligner Leviticustekstene med 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10, ser en at det samme skjer der. I 1 Korinterbrev blir *ligger med menn* en del av den endelige oversettelsen for *arsenokoitai*, og i 1 Timoteusbrev blir den endelige oversettelsen *omgang med menn*.

Til slutt kan en her også kommentere bruken av *og/eller*. Slik som *eller* dukker opp for første gang i en norsk oversettelse av lastekatalogen i 1 Kor, dukker *og/eller* også for første gang opp i lastekatalogen til 1 Timoteusbrev 1:10 her. På gresk ser teksten slik ut:

πόρνοις ἀρσενοκοίταις ἀνδραποδισταῖς ψεύσταις ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῆς
ὕγιαινούσης διδασκαλίας ἀντίκειται

I motsetning til 1 Korinterbrev 6:9, finnes det ingen ord for *og/eller* foran eller mellom ordene i 1 Timoteusbrev 1:10. Det må derfor være et valg som bunner i andre grunner enn en ord-forord kongruens med grunnteksten. I de to første tekstforslagene står det *og* foran oversettelsen for *arsenokoitais*, mens det siste tekstforslaget har *eller* foran. Begge disse forordene gjør at *arsenokoitais* argumentativt i større grad leses å være tilknyttet ordet foran enn ordet bak. I grunnteksten er ikke πόρνοις fremstilt som tettere *arsenokoitais* enn det ἀνδραποδισταῖς er.

---

¹⁰⁰ Gresk: ἄρσενος οὐ κοιμηθήσῃ (Lev. 18:22) og κοιμηθῆ μετὰ ἄρσενος (Lev. 20:13)
Hebraisk: כִּבְשָׁה לֹא יִרְכָּז (Lev. 18:22) og יִרְכָּז בְּכַבְשָׁה וְשָׁרָה (Lev. 20:13)

¹⁰¹ Se tabeller i 4.1. I oversettelsen av Leviticusversene begynner Bibelselskapet med like oversettelser (*ligge med*), for så å sprike med oversettelsen til slutt (*ligge med* og *omgang med*). Dette gjelder kun på bokmål da det konsekvent oversettes *liggja* på nynorsk i den endelige oversettelsen.

6.2 NO2011

I arkivmaterialet fra NO78/85 kommer det frem at Bibelselskapet brøt med tidligere oversettelsestradisjon av *malakoi* og *arsenokoitai(s)*. Tidligere var ordene oversatt hver for seg, i sin egen rett, men i 1. Korinterbrev 6:9 ble ordene knyttet tett opp til hverandre, og stedvis også oversatt som en enhet. De to tekstene hvor *arsenokoitai* forekommer blir også for første gang i en norsk bibel oversatt ulikt. I arbeidet frem mot NO2011 har en dermed fått et nytt sammenligningsgrunnlag, og flere oversettelsesmuligheter å forholde seg til i tradisjonen. Dette ser man komme frem i tekstforslagene.

6.2.1 1 Korinterbrev 6:9

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
15.08.00	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Ta ikke feil! Verken de som driver hor, avgudsdyrkere, ekteskapsbrytere, bløtaktige, sodomitter, ¹⁰²	
06.03.01	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? Ta ikke feil! Verken de som driver hor, avgudsdyrkere, ekteskapsbrytere, menn som prostituerer seg, menn som ligger med menn, ¹⁰³	<i>bløtaktige</i> blir <i>menn som prostituerer seg</i> , <i>sodomitter</i> blir <i>menn som ligger med menn</i>
15.06.01	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? La dere ikke føre på villspor! Verken de som driver hor, avgudsdyrkere, ekteskapsbrytere, menn som lar seg ligge med eller selv ligger med menn, ¹⁰⁴	<i>Ta ikke feil!</i> blir til <i>La dere ikke føre på villspor!</i> , <i>menn som prostituerer seg, menn som ligger med menn</i> blir til <i>menn som lar seg ligge med eller selv ligger med menn</i>
20.09.02	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? La dere ikke føre på villspor! Verken de som driver hor, avgudsdyrkere, ekteskapsbrytere, menn som ligger med menn eller lar seg ligge med, ¹⁰⁵	<i>menn som lar seg ligge med eller selv ligger med menn</i> blir til <i>menn som ligger med menn eller lar seg ligge med</i>
16.08.04	Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? La dere ikke føre vill! Verken de som driver hor, de som dyrker avguder eller de som bryter ekteskapet, verken menn som ligger med menn eller som lar seg ligge med, ¹⁰⁶	<i>villspor</i> blir til <i>vill</i> , <i>avgudsdyrkere</i> blir til <i>de som dyrker avguder</i> , <i>ekteskapsbrytere</i> blir til <i>de som bryter ekteskapet</i> , eller kommer inn mellom de to sist nevnte leddene, <i>verken</i> kommer inn foran <i>menn som ligger...</i>

¹⁰² Finnes i 471COMBM1T.txt datert 15.08.00, 471COBST 1T 1C 1-6.doc datert 15.08.00, 471CONBM1T.txt datert 15.08.00, 471COB1T 1-7.doc datert 15.09.00, 471COB1T.txt datert 20.12.00

¹⁰³ Finnes i 471COB2T.doc/txt datert 06.03.01

¹⁰⁴ Finnes i 471COB3T.TXT datert 15.06.01

¹⁰⁵ Finnes i 471CO.BAK og 471COB4T.TXT datert 20.09.02, 1CO.BAK datert 30.10.02, 471COB5T 09 10 02.doc datert 09.10.02, 471COB7T.PTX datert 07.10.03, 471CONB8T.BAK datert 11.08.04, BM6T datert 16.08.04, 471CONB9T.BAK/PTX datert 20.08.04

¹⁰⁶ Endelig oversettelse i NO2011. Finnes i dokumentene BM9T datert 16.08.04, 471CONB9T.PTX datert 26.08.04, 471CONB10T.PTX datert 23.09.04, 471CONB11T.PTX datert 20.10.04, 471COB12T.PTX datert 01.12.04, 471COBM13T.PTX datert 18.01.05, 471COBM14T.PTX datert 01.07.05, 471COBM16T.PTX datert

Det første tekstforslaget står i sterk kontrast til den endelige oversettelsen i NO78/85. Her oversettes *malakoi* og *arsenokoitai* igjen hver for seg, i riktig rekkefølge, og det er dermed en oversettelse som i større grad ligner NO30. *Malakoi* oversettes med samme ord som i NO30, *bløtaktige*, men *arsenokoitai* blir *sodomitter* istedenfor *de som synder mot naturen*. *Sodomitter* finner man brukt i flere internasjonale oversettelser, blant annet i The New King James Version fra 1982, The New Jerusalem Bible fra 1985, og The New Revised Standard Version fra 1989. Ordet *eller* er også fjernet slik at ordene ikke kobles tettere sammen enn sammen med ordene ellers i lastekatalogen.

Oversetteren kommenterer dette til sitt første utkast:¹⁰⁷

Dette er jo en notorisk vrien tekst! Her og tilsvarende steder må vi bruke tid, og teste ut løsninger sammen. Jeg vil gjerne ha tid på å falle ned på et godt forslag. Det jeg har her, anser jeg slett ikke for mitt endelige! Bare noen foreløpige refleksjoner: Jeg synes NO uansett trenger en justering m.h.t. malakoi og arsenokoitai. I NO er det tre ting som er uheldige: bruken av 'eller' (også i resten av oppregningen) som grupperer ordene mer enn Paulus gjør, at rekkefølgen på de to ordene er byttet om, og at de er koblet sammen, parallellisert, til en enhetlig sak. Dermed forsterker de sammen tolkningen for mye i retning av gjensidig homoseksualitet (i vår forstand). (Den blir for enkel og 'flat' hermeneutisk sett.) Men ordene er ikke så parallelle hos Paulus her, hver av dem er en del av en opplisting av enkeltsynder (som selvsagt kan ha forbindelse, saklig sett), og ikke to sider av samme sak. De bør derfor oversettes i riktig rekkefølge og mer atskilt for å være saksvarende, og 'eller' må brukes annerledes.

Eventuelt kan man forenkle, slik som DO har gjort med å oversette begge ordene med: mænd som ligger i med mænd (menn som står i med menn), men dette blir kanskje for upresist og dermed for generelt/for tydelig.

Man kan også velge NRSVs løsning med å bruke mer teknisk-medisinske termer: male prostitutes, sodomites. Dette er absolutt en farbar vei, siden Paulus' ord er sjeldne og godt kan/bør tåle en oversettelse med mer 'tekniske', sjeldne norske ord - NO slik den foreligger er for hverdagslig, alminnelig, og enkel, i forhold til forelegget - og derfor også unødig fortolkende. Jeg tror ikke vi skal være redde for å bruke mer sære ord her.

Eventuelt kan vi her ha forklarende note her.

Tyske oversettelser oversetter gjennomgående hhv. Lustknaben/Lustlinge/Weichlinge og Knabenschänder. Engelske varierer mye.

27.08.05, 471COBM17.PTX datert 02.09.05, 471COBM15T.PTX datert 29.03.06, 471CONT05B.PTX datert 22.06.06, 471CONTBM11.BAK datert 21.09.09, og 471CONTBM11.SFM datert 22.10.09

¹⁰⁷ Teksten er uredigert fra slik den forekommer i arkivet. Det vil være noen skrivefeil i gjengivelsen.

Svenske oversettelser varierer en god del, men de nye oversetter det mer i retning av gjensidig homoseksualitet.

NO 1930 har: bløtaktige eller de som synder mot naturen, Norsk Bibel har: de som lar seg bruke til unaturlig utukt, eller menn som øver utukt med menn, norsk KJV har: eller menn som lar seg bruke til unaturlig utukt med menn, eller menn som driver utukt med menn.

Andre forslag:

Malakoi: menn som lar seg misbruke, gigoloer, bløtaktige menn, vellystinger, gutteprostituerte, transvestitter, menn som lar seg utnytte,

Arsenokoitai: menn som utnytter andre menn, menn som driver utukt (med andre menn), pederaster.¹⁰⁸

Det finnes ikke mange tekstlige kilder i Bibelselskapets arkiver som gir innsikt i hva oversetterne har tenkt i arbeidet, men her har vi et unntak. Oversetteren skriver at *malakoi* og *arsenokoitai* oppleves som vanskelige å oversette, og ønsker tid og respons i arbeidet. At oversetteren opplever det utfordrende kommer godt frem i diskursen. Her er det både argumentert for at *malakoi* og *arsenokoitai* burde oversettes hver for seg, med en kritikk til valgene i NO78/85, men også ulike forslag for å oversette ordene sammen. Det er dermed oversettelsesmuligheter som knyttes til både eldre og nyere oversettelsestradisjoner i kommentaren. Det er også påfallende at de ulike oversettelsesmulighetene presentert er på bakgrunn av andre oversettelser (mesteparten publisert tett opp mot oversettelsesarbeidet), og ikke på bakgrunn av de greske ordenes bruk i hellenistisk gresk litteratur forøvrig.

Listen med forslag til oversettelser for *malakoi* og *arsenokoitai* er interessant å konferere med den en finner i notatene til NO78/85. Listen fra NO2011 ser en at er både lenger og inneholder andre forslag enn det som ble skrevet ned for NO78/85.

NO78/85 *Malakos* = vek, lustknaben, pederast

NO2011 *Malakoi* = menn som lar seg misbruke, gigoloer, bløtaktige menn, vellystinger, gutteprostituerte, transvestitter, menn som lar seg utnytte

NO78/85 *Arsenokoites* = knabenschänder, homoseksuell

NO2011 *Arsenokoitai* = menn som utnytter andre menn, menn som driver utukt (med andre menn), pederaster

---

¹⁰⁸ Finnes i dokumentene 471CONBM1C.TXT fra 25.08.00 og 471COB1C.TXT fra 21.12.00.

Blant annet kommer forslag som *transvestitt*, *gutteprostituerte* og *gigoloer* inn for første gang, og *pederast* går fra å være en oversettelse for *malakoi* til å være en oversettelse for *arsenokoitai*.

Videre uttrykket oversetteren at det var ønskelig med respons på tekstforslaget sitt. I arkivet finnes det én tekst som svarer og kommer med tilbakemelding. Denne er skrevet av en annen oversetter i Bibelselskapets arbeid som jobbet med andre tekster i Det nye testamentet.

Jeg synes ikke vi kan bruke ord som "bløtaktige" eller "sodomitter". Mener teksten skal stå som den er. Vi har en ekspert i gruppen vår på disse til dels vanskelige ordene, som går god for at nåværende oversettelse – iallfall i hovedsak - er saklig dekkende som gjengivelse av de greske termene, som synes å utgjøre et ordpar som angir ulike roller i homoseksuell praksis ("top" og "bottom"). De kommenterende innvendingene må selvsagt drøftes.¹⁰⁹

Dette svaret viser at det eksisterte ulike meninger om *malakoi* og *arsenokoitai* innad i det greske tekstarbeidet hos Bibelselskapet. På den ene siden uttrykkes meninger om at disse burde skilles tydeligere fra hverandre, og på den andre uttrykkes en opplevelse av disse ordene som et ordpar oversettelsen NO78/85 redegjør for på en god måte. En viktig distinksjon mellom kommentaren og svaret, er at svaret argumenterer ut fra hva personen mener vil være en *saklig dekkende gjengivelse av de greske termene*, og ikke hva andre oversettelser har gjort. Denne ulikheten i hvilket perspektiv man argumenterer ut ifra, enten ordenes bruk i oversetterens eller tekstens samtid, blir videre utforsket i drøftingen.

I det neste tekstforslaget har man hatt både kommentaren og det innkomne svaret å jobbe ut ifra. Tekstforslaget bærer preg av dette, og man kan se at det kommer til uttrykk i de nye oversettelsene *malakoi* og *arsenokoitai* får. *Bløtaktige* blir til *menn som prostituerer seg*, og *sodomitter* blir til *menn som ligger med menn*. Ordene blir fortsatt oversatt hver for seg slik det ble argumentert for i kommentaren, men *arsenokoitai* oversettes slik det ble gjort i NO78/85, som svaret argumenterte for.

---

¹⁰⁹ Teksten er justert noe for å anonymisere aktører som kommer frem i teksten. Kommentaren finnes i dokumentene 471COBST 1T 1C, 1-6.doc datert 27.10.00, 1Kor 1-6 bm nn komm gj.doc datert 10.11.00, og Kommentarer 1 Kor BM NN.doc datert 10.11.00

Denne oversettelsen finnes det en respons på i arkivet. Et medlem av Kirkens Respons Gruppe kommer med følgende tilbakemelding den 04.04.01 på vers 6:9:

Det er vel identitet mellom “prostituere seg” og “lar seg bruke til dette”? Jeg syntes det ble klarere med den nye oversettelsen, men her er følelsene sterke, så vær sikker på at det ikke blir en nyanse forskjell i betydning.¹¹⁰

I det tredje tekstforslaget forsvinner *prostituere seg* som oversettelse for *malakoi* og blir erstattet med *menn som lar seg ligge med*. *Menn som ligger med menn* blir også endret som oversettelse for *arsenokoitai* til *eller selv ligger med menn*. Oversettelsen beveger seg dermed nærmere å være påfallende lik NO78/85, og to av de tre innvendingene i kommentaren til det første utkastet blir gjeninnført: bruken av *eller* som grupperer ordene mer enn Paulus gjør, og at ordene er parallellisert til en enhetlig sak. Men den tredje innvendingen kommer fortsatt til uttrykk og er ikke gjeninnført. I dette tekstforslaget er ordstillingen fortsatt slik som i den greske teksten, der *malakoi* kommer foran *arsenokoitai*.

Dette endrer seg derimot i det neste tekstforslaget. Her er ordlyden nærmest identisk med forslaget før, men oversettelsen for *arsenokoitai* kommer nå foran oversettelsen for *malakoi*: *menn som ligger med menn eller lar seg ligge med*. Dersom en sammenligner denne oversettelsen av ordene med det en finner i NO78/85 er det eneste som skiller disse ordlyden *eller lar seg ligge med* i tekstforslaget mot *eller lar seg bruke til dette* i NO78/85. Innholdsmessig kan en argumentere for at disse oversettelsene er svært like, men at tekstforslaget er noe mer spesifikt ved å gjenta *ligge med* i oversettelsen for *malakoi*.

I den endelige teksten endres ikke ordlyden i oversettelsen av ordene, men ordet *verken* kommer inn foran dem. Dette kan sammenlignes med at *eller* kom inn foran ordene i NO78/85. I lastekatalogen som strekker seg fra 1 Korinterbrev 6:9-10 er alle ordene sidestilt hverandre, og alle skilles enten av *οὔτε*, som kan oversettes som *verken/eller*, eller en nektelse *οὐ/ οὐχ*:

Ἡ οὐκ οἶδατε ὅτι ἄδικοι θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν; μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενικοῖται οὔτε κλέπται

---

¹¹⁰ Finnes tidligst datert i dokumentet Bibelselskapet.1.Kor.Bokmåltekst.rtf den 04.04.01

οὐτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδόροι, οὐχ ἄρπαγες βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσιν.

I den endelige teksten oversettes kun noen av disse, og noen steder blir det oversatt som *verken* og andre ganger som *eller*. I det endelige forslaget er det nå tilsynelatende en tredeling av lastekatalogen, der hver del begynner når det brukes *verken* og avsluttes etter ordet som oversettes etter *eller*.

Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? La dere ikke føre vill!

1: Verken de som driver hor, de som dyrker avguder eller de som bryter ekteskapet,

2: verken menn som ligger med menn eller som lar seg ligge med,

3: verken tyver, grådige, drukkenbolter, spottere eller ransmenn

skal arve Guds rike.

Da blir ordene ekstra tydelig parallellisert, og virker nesten som et eget ledd i lastekatalogen. Det er vanskelig å se at det i den greske teksten ikke er større tilknytning mellom disse ordene enn med de andre ordene forøvrig, og oversettelsen legger sterke føringer mot at dette omtaler gjensidig homoseksualitet (i vår forstand). Svaret fra tekstforslag én sin forståelse av ordene, altså termer for den passive og aktive rolle (top/bottom) i *homoseksuell praksis*, virker å være den endelige tolkningen av ordene i 1 Korinterbrev 6:9 i NO2011. Fordi oversettelsen er påfallende lik i NO78/85 er det naturlig å tenke at dette også har vært forståelsen av ordene der.

6.2.2 1 Timoteusbrev 1:10

Igjen blir det interessant å se på hvordan *arsenokoitai* blir forstått når det brukes alene i 1 Timoteusbrev 1:10.

Dato	Tekstforslag	Viktige Endringer
28.06.01	dem som driver hor eller ligger med menn, slavehandlere, løgnere og dem som sverger falskt, og hva det ellers kan være som strider mot den sunne lære ¹¹¹	
23.10.01	dem som driver hor eller ligger med menn, slavehandlere, løgnere og dem som sverger falskt, og alt annet som strider mot den sunne lære ¹¹²	<i>hva det ellers kan være</i> blir til <i>alt annet</i>
23.11.01	dem som driver hor, menn som ligger med menn, dem som driver med menneskehandel, løgnere og dem som sverger falskt, og alt annet som strider mot den sunne lære ¹¹³	<i>eller fjernes,</i> <i>ligger med menn</i> blir til <i>menn som ligger med menn,</i> <i>slavehandlere</i> blir til <i>dem som driver med menneskehandel</i>

De to første tekstforslagene er identiske i oversettelsen av *arsenokoitai*, og oversetter det som *dem som... ligger med menn*. Man går dermed bort fra oversettelsesvalget i NO78/85 som oversatte *arsenokoitai* ulikt i 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10. Nå brukes frasen *ligger med* begge steder, og det gjør den også i Leviticus 18:22 og 20:13. *Ligge med* blir dermed brukt konsekvent i alle klubbeversene for *arsen/koitai* og *arsenokoitai*.

Det mest bemerkelsesverdige i tekstforslaget er at *dem som... ligger med menn* inkluderer tilsynelatende alle kjønn. Alle de som ligger med menn kan derfor i dette tekstforslaget føle seg truffet. Slikt sett spriker oversettelsen i 1 Korinterbrev 6:9 og 1 Timoteusbrev 1:10 veldig, da førstnevnte knytter ordet spesifikt til menn som ligger med menn. Dersom en sammenligner tekstforslaget med oversettelsen i NO78/85 ser en at det trolig er en glipp som har med hvordan man har knyttet *arsenokoitai* sammen med ordet foran, *pornoi*, i

¹¹¹ Finnes i 551TIBST 2T 2C.doc datert 28.06.01

¹¹² Finnes i 551TIB1T.TXT datert 23.10.01, 55TIB2T.TXT datert 23.11.01

¹¹³ Endelig oversettelse i NO2011. Finnes i dokumentene 1TIB2TA.TXT datert 23.11.01, 1TI.BAK datert 23.04.03, 551TI.doc og 551TIB3T.PTX datert 20.05.03, 551TIB4T.doc datert 28.08.03, 551TINB9T.PTX datert september 2003, 551TIB7T.BAK datert 11.06.04, 551TINB9T.PTX/BAK datert 09.08.04, 551TINB8T.PTX/BAK datert 11.08.04, 551TINB10T.PTX datert 23.09.04, 551TINB11T.PTX datert 08.10.04, 551TINT05B.PTX datert 22.11.04, 56TIB12T.PTX datert 30.11.04, 551TIBM13T.PTX datert 14.01.05, 551TIBM14T.PTX datert 01.07.05, 551TIBM16T.PTX datert 27.08.05, 551TIBM17T.PTX datert 02.09.05, 551TIBM15T.PTX datert 30.09.05, 551TINTBM11.BAK/SFM datert 21.09.09

oversettelsen. I NO78/85 teksten er ordene oversatt som: *menn som driver hor eller har utuktig omgang med menn*. De bindes sammen med et delt subjekt og konjunksjonen *eller*, og i NO78/85 er subjektet *menn*. I tekstforslaget, og i den endelige oversettelsen, får *porno* et nytt subjekt: *dem*. Det blir kjønnsnøytralt. Og fordi ordene fortsatt formuleres sammen har det skjedd en følgefeil i oversettelsen av *arsenokoitai*, som da også får et kjønnsnøytralt subjekt.

Dette blir påpekt i en kommentar fra en i oversettelsesarbeidet. Den 05.11.01 skriver personen følgende:

Porno og arsenokoitai står vel parvist her og bør derfor kanskje knyttes sammen med 'og'. Det må vel inn et 'menn' i forbindelse med arsenokoitai, ellers kan oversettelsen – teoretisk – forstås også om kvinner som ligger med menn. Altså: "og menn som ligger med menn".¹¹⁴

I det endelige tekstforslaget endres dermed dette, og oversettelsen får et mannlige subjekt for *arsenokoitai*. Det er også interessant at *porno* og *arsenokoitai* løsrives fra hverandre i denne oversettelsen. I alle tekstforslagene for både NO78/85 og NO2011 er dette det eneste stedet oversettelsene for ordene kun skilles av et komma, og ikke av ordene *og/eller*. NO30 gjør som her og oversetter ordene med komma imellom. I den endelige teksten er dermed *arsenokoitai* oversatt likestilt alle de andre ordene i lastekatalogen også, og heller ikke i den greske teksten er det en bindekonjunksjon.

---

¹¹⁴ Finnes I dokumentet KOMM 1 TIM BM.doc datert 05.11.01

6.3 Drøfting

I drøftingen av oversettelsene av *malakoi* og *arsenokoitai* er det to ting jeg velger å løfte frem: tolkningen av ordene *arsenokoitai* og *malakoi*, og fordommer og forståelseshorisonter i oversettelsene.

6.3.1 Tolkningen av arsenokoitai og malakoi

Her vil jeg se på ulike tolkninger av *malakoi* og *arsenokoitai*, både sammen og hver for seg. Dette temaet har et stort omfang hvor det er mange tolkninger det ville vært naturlig å drøfte. Her omtales kun et utvalg av sentrale argumenter.

6.3.2 Tolkningen av malakoi og arsenokoitai sammen

Det er flere teologer som argumenterer for at *malakoi* og *arsenokoitai* må tolkes og oversettes sammen. Ben Witherington III er blant disse, og argumenterer for at Paulus intensjonelt har plassert ordene ved siden av hverandre.¹¹⁵ Gordon Fee, et annet eksempel, går ikke like langt i antakelsene sine, men argumenterer for at tolkningen av *malakoi* burde tydeliggjøres av at *arsenokoitai* er det påfølgende ordet.¹¹⁶ Fordi *arsenokoitai* tolkes av Fee som den aktive parten i homoseksuell praksis, sier han at det vil det være naturlig å tolke *malakoi* som den passive. Robert Gagnon tolker også ordene slik, men der Fee kan være litt forsiktig med å konkludere med om definisjonen er bredt overførbar utenfor en pederastisk relasjon, er Gagnon tydelig på at det ikke er begrenset til pederasti.¹¹⁷ Blant de som tolker *malakoi* og *arsenokoitai* sammen, finner man også Bibelselskapets endelige oversettelser i NO78/85 og NO2011. Bibelselskapet knytter ordene tett sammen i sine oversettelser, og dette kommer spesielt tydelig frem i arbeidet med NO2011 hvor man separerte ordene for så å oversette de i lys av hverandre. Men å oversette ordene samlet er ikke uproblematisk, og det er ikke alle som vil være enige i en slik tolkning.

Dersom en søker i TLG (Thesaurus Lingae Graecae – et digitalt bibliotek for gresk litteratur) på hvor former for ordene *malakoi* og *arsenokoitai* forekommer med inntil ti ords mellomrom, finner en at det forekommer 66 ganger frem til det 17. århundre e.kr. Dette er

---

¹¹⁵ Witherington (1995): s 166

¹¹⁶ Fee (1987): s 244

¹¹⁷ Gagnon (2001): s 338

svært sjeldent, og samtlige er teologiske skrifter som tydelig tar for seg Paulus' lastekatalog i 1 Korinterbrev 6:9. De fleste av disse igjen er direkte sitater. Det er med andre ord kun Paulus som bruker disse ordene i nærheten av hverandre i alle de antikke greske tekstene som er bevart. I moderne oversettelsestradisjon forekommer det ofte at ordene blir oversatt og forstått som et ordpar. Men ser man videre på de 66 skriftstedene hvor ordene forekommer i antikken ser man at flere, i sin gjengivelse av lastekatalogen til Paulus, plasserer *malakoi* og *arsenokoitai* lenger fra hverandre med andre ord i mellom.¹¹⁸ Å argumentere for at disse er ordpar som tydelig burde tolkes i lys av hverandre, blir dermed problematisk.¹¹⁹ Det er mulig å tenke at det eksisterte tekster som ikke ble bevart, og som gir belegg for at disse utgjør et ordpar for ulike roller i seksualliv mellom to menn, men det er det umulig å konkludere med fordi det ikke finnes noen beviser for det. Da er det mer plausibelt at denne tendensen, som jo er en moderne oversettelsestradisjon fra de siste 70 årene, er et tegn på at man tolker de greske ordene som paralleller i lys av moderne termer og ordpar.

Blant teologer som mener at *malakoi* og *arsenokoitai* burde burde tolkes separat finner man blant andre Dale Martin. Han argumenterer for at skiftet i tolkningen og bibeloversettelsespraksisen har sammenheng med at seksualideologien skiftet fokus mot homofile på midten av 1900-tallet.¹²⁰ Martin skriver at alle historiske og filologiske beviser støtter opp under den tidligere praksisen med å oversette ordene hver for seg, så endringen kan kun være ideologisk. Richard Hays separerer også ordene i sin kommentar til 1 Korinterne, noe Gareth Moore, som påpeker at lastekatalogen ikke virker å være bygget opp parvis, er enig i.¹²¹ Videre er også BDAG nedslående på å oversette ordene sammen, og kaller blant annet oversettelsene *homosexuals* og *sexual pervers* som leksikalsk uakseptabelt.¹²² Å

---

¹¹⁸ Origenes i *Dialogus cum Heraclide* {2042.018} (A.D. 2-3) er den første blant flere som bytter om ordenes plassering, og Vitae Andreae Sali (Hagiogr.) i *Appendices vitae sancti Andreae sali (e codicibus variis)* {5135.002} (A.D. 10) er den første blant flere som separerer ordene i lastekatalogen. I dette skriftet kommer *moixoi* inn mellom dem. Av de 15 skriftene som er fra 1000-tallet og utover separerer 6 av disse ordene fra hverandre.

¹¹⁹ Om de fra begynnelsen av var forstått som et ordpar er det iallfall en tolkning som virker å være borte på 1000-tallet.

¹²⁰ Martin (2006): s 44

¹²¹ Richard Hays hentet fra: Hays (1997): s 97, og Gareth Moore hentet fra: Moore (2003): s 108

¹²² Dette kommer i leksikonet frem under *arsenokoitai* sin forklaring. Selv om BDAG slå ned på at ordene burde oversettes hver for seg fremkommer det av tolkningen av enkeltordene at de til dels er forstått som paralleller.

tolke *malakoi* og *arsenokoitai* sammen og i lys av hverandre er dermed en problematisk oversettelsespraksis i Bibelselskapet.

6.3.3 Tolkningen av *arsenokoitai*

Paulus, i 1 Korinterbrev, er den første som bruker ordet *arsenokoitai* i bevart gresk litteratur. Det er dermed vanskelig å fastsette nøyaktig ordets betydning i hans kontekst. I et TLG søk på bruken av *arsenokoitea* (verb) og *arsenokoitēs* (substantiv) i antikk gresk litteratur frem til 1800-tallet, finner man de brukt 4 og 104 ganger. Av disse forekommer ordene kun 18 ganger i de tre første århundrene. Dette er sjeldent. En har med andre ord ikke mange informasjonspunkter å hente mulige tolkninger fra.

BDAG forklarer *arsenokoitai* som: *a male who engages in sexual activity with a person of his own sex, pederast*. Leksikonet presenterer flere ulike tolkningsmuligheter, og gjennom dette får man inntrykk av at forfatterne her også synes ordet er utfordrende å oversette. Oppbyggingen av ordet, med henblikk til Leviticus 20:13 hvor *arsen* (mann) og *koitai* (seng/å ligge) forekommer, brukes som argument for tolkningen. BDAG begrunner det med at ordet *μητροκοίτης*, som brukes om en mann som har samleie med sin mor, består av liknende oppbygging. Men denne antakelsen er det nødvendig å være skeptisk til. Et ords betydning avgjøres nødvendigvis ikke av dets deler, og det er dermed ikke en farbar vei leksikalsk å tolke ord slik. På norsk, som på gresk og de fleste andre språk, er det mange ord som er vanskelig å forstå ut fra dets deler. *Underslag* betyr for eksempel ikke at man *slår under*. Det handler ikke om fysisk vold og kraftanstrengelse i det hele tatt, men om økonomi. Og hverken *under* eller *slag* gir noen som helst informasjon om hva *underslag* betyr. Å tolke *arsenokoitai* på en slik måte blir også da preget av en antakelse av et ords etymologi i istedenfor en utforskning av hva ordets historie faktisk er.

Gordon Fee tolker *arsenokoitai* som en komposisjon av *arsen* og *koitai*, og begrunner dette med at han forstår *koitai* som et vulgært slengord for samleie på Paulus' tid.¹²³ Det finnes ikke mange håndfaste bevis på en slik tolkning, men Fee skriver videre at *koitai* er sjeldent brukt i den bevarte litteraturen nettopp på grunn av ordets vulgære karakter. Fee ser også en utfordring i tolkningen av *arsen* og hva slags funksjon det eventuelt vil ha i det sammensatte ordet. Vil *arsen* fungere som subjekt eller objekt? Han ser da to tolkninger av ordet: *menn*

---

¹²³ Fee (1987): s 244

som har samleie, altså et ord som inneholder alle typer av mannlige prostituerte, eller *samleie med menn*, som gjør det til et ord som beskriver en homoseksuell mann.¹²⁴

Dale Martin er på sin side blant mange som er uenige i en forståelse av *arsenokoitai* som et sammensatt ord.¹²⁵ Han mener at ordets betydning må leses ut fra dets etymologi, og har derfor sett på skrifter hvor ordet forekommer.¹²⁶ Hovedsakelig er disse listene lastekataloger med fokus på synd, men Martin legger merke til at *arsenokoitai* ofte ikke blir plassert der en med moderne fordommer til ordet ville ha forventet å se det.¹²⁷ Det forekommer oftere sammen med ord som uttrykker økonomisk urettferdighet og utnyttelse enn det gjør sammen med seksualiserte synder.¹²⁸ Han tolker ut ifra det at ordet må ha hatt en mer spesifikk betydning i den gresk-romerske konteksten, enn det det senere har blitt forstått og oversatt som. Spesifikt tror han det heller handler om en økonomisk utnyttelse, som på en eller annen måte omhandler seksuelle handlinger, men ikke spesifikt homofile seksuelle handlinger. Kaster man et blikk til 1 Korinterbrev og 1 Timoteusbrev hvor *arsenokoitai* forekommer, ser man at ordet etterfølges av ord som også omhandler økonomisk utnyttelse og urettferdighet. I det første eksempelet er det tyver og grådige, og i det andre er det menneskehandlere.¹²⁹ Martin påpeker videre hvordan tolkningen av ordet fra begynnelsen av attenhundretallet til midten av nittenhundretallet gikk fra å omhandle en handling hvem som helst kunne gjøre, uavhengig av legning, til noe perverst i forbindelse med en legning eller en tilbøyelighet for noe ekkelt og lidelsesrelatert.¹³⁰

---

¹²⁴ Det er problematisk at han bruker ordet *homoseksuell* her uten å definere det. Spesielt fordi han selv i avsnittet over sier at Paulus i lastekatalogen refererer til adferd, og ikke til holdninger eller karakteristikk. Det er vanskelig å oppfatte hva han mener her.

¹²⁵ Andre eksempler er den danske teologen Kjeld Renato Lings i boken *Love Lost in Translation* og John Boswell i *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality*

¹²⁶ Martin (2006): s 39

¹²⁷ Ibid: s 40

¹²⁸ Dette gjelder også blant de eldste skriftene man har hvor *arsenokoitai* brukes. I *Sibylline Oracle 2.70-77* forekommer ordet alene i en setting som virker å være uavhengig fra Paulus sine skrifter. Her er ordet listet i en seksjon om økonomisk urettferdighet. Den nøyaktige dateringen er usikker, men det må være fra godt før 500-tallet. (Martin (2006): s 40)

¹²⁹ En tolkning av lastekatalogen i 1 Timoteusbrev 8-10 er at denne reflekterer dekalogen. Da er det vanlig å putte *arsenokoitai* inn som en representant for det sjette bud: du skal ikke bryte ekteskapet. Med tolkningen av *arsenokoitai* som en økonomisk synd kan en fortsatt tolke versene som en refleksjon av dekalogen. Men nå er ordet en representant for det syvende bud: du skal ikke stjele.

¹³⁰ Martin (2006): s 38

Med dette bakteppet av hvor vanskelig *arsenokoitai* er å oversette, og hvor mange plausible muligheter som finnes, kan man kritisere Bibelselskapets for å være svært fortolkende på vegne av bibelleseren.

6.3.4 Tolkningen av *Malakoi*

Malakos er et veldig vanlig ord på gresk i de antikke greske tekstene.¹³¹ Det forekommer 6116 ganger i den bevarte litteraturen, og brukes på mange ulike måter.¹³² Det er tett knyttet til *μαλαχία* som betyr kroppslig eller indre svakhet.¹³³ BDAG gir to mulige forklaringer til *malakos*: *pertaining to being yielding to touch, soft*, og *pertaining to being passive in a same-sex relationship, effeminate*.

Gordon Fee skriver i sin kommentar til 1 Korinterbrev at selv om betydningen av *malakoi* er *soft*, ble det også en betegnelse på menn som ble oppfattet som *soft*, eller *effeminate*.¹³⁴ Han skriver videre at det her mest sannsynlig refererer til den yngre, passive partner i en pederastisk relasjon.¹³⁵ Robert Gagnon i boken *The Bible and Homosexual Practice*, deler overbevisningen om at ordet i 1 Korinterbrev omtaler den passive partneren i homoseksuelt samleie. Men der Fee vektlegger en pederastisk kontekst, vektlegger Gagnon menn som med vilje og viten feminiserer sitt utseende og sin oppførsel, og tar en kvinnes rolle under samleie.¹³⁶ Robin Scroggs har en mer snever definisjon av *malakoi*, og tolker det i 1 Korinterbrev som *effeminate call-boys*.¹³⁷

Teologen Daniel Helminiak påpeker i sin bok *What the Bible Really Says About Homosexuality* på side 108, at *effeminate* mange steder i antikke skrifter ikke var koblet til menneskers seksualitet. Han argumenterer derfor heller for *self-indulgence* som en tolkning

---

¹³¹ *Malakoi* er nominativ maskulin pluralis av *malakos*

¹³² Dette kommer frem i et søk i TLG (Thesaurus Linguae Graecae).

¹³³ Indre svakhet som blant annet motløshet, mykhet, og mangel på selvkontroll

¹³⁴ Fee (1987): s 243

¹³⁵ Fee påpeker selv fra side 243-244 at en slik tolkning også er problematisk. Det eksisterer andre tekniske ord for slike relasjoner mellom menn på gresk (*erastes* og *eromenos*), og *malakos* blir sjeldent brukt i den konteksten i den antikke litteraturen som er bevart. Siden det ikke er det vanlige ordet brukt for homoseksuell adferd er det vanskelig å bestemme hva et slikt ord betyr i lastekatalogen. Man må da også argumentere for hvorfor ikke Paulus brukte allerede veletablerte og allment forståelige termer.

¹³⁶ Gagnon (2001): s 312

¹³⁷ Scroggs (1984): s 106-108

av ordet. Thomas Hanks påpeker det samme, men utdyper det med at en *effeminate* mann er ofte brukt om menn som brukte utpreget mye tid med kvinner, og ofte hadde seksuelle forhold til dem.¹³⁸ Det er dermed flere aspekter ved ordets bruk i antikk gresk litteratur som tilsier at det ikke omhandler seksuelle handlinger mellom to menn. *Self-indulgence* oversettelsen passer også inn i en av de lengst varende tolkningene av *malakoi* i historien, som et ord for masturbasjon.¹³⁹ Masturbasjon ble sett på som mangel på selvkontroll i hellenistisk tid, et karaktertrekk for en myk, svak og tilbøyelig mann (i negativ forstand).

Oversettelsen i både NO78/85 og NO2011 reflekterer den samme tolkningen som Fee, Gagnon og Scroggs, i den forstand at *malakoi* taler om seksuelle handlinger mellom menn. Henholdsvis *lar seg bruke til dette* og *lar seg ligge med*. Oversettelsen i NO30, *bløtaktige*, er mer åpen og kan tolkes å reflektere både Helminak/Hanks, og Fee/Gagnon/Scroggs.

Generelt om oversettelsen av *malakoi* og *arsenokoitai*, oppleves de unødige fortolkende i Bibelselskapets endelige tekster. De risikerer også å være direkte feil. Det er så stor usikkerhet rundt hva disse ordene betyr, og med bakgrunn i disse ordenes resepsjonshistorie i nyere tid kan en kritisere Bibelselskapets oversettelsesvalg for å være uaktsomt. Å oversette ordene så tett knyttet til hverandre er en førende tolkning av ordene, og at Bibelselskapet konsekvent har valgt denne er kritikkverdig. Spesielt når det eksisterer kilder på at dette førende grepet ble påpekt, og det forelå andre mulige tekstforslag i NO2011 arbeidet.

6.3.5 Fordommer og forståelseshorisonter i oversettelsene

I presentasjonen av arkivmaterialet kommer flere fordommer i møte med teksten frem i oversettelsesarbeidet. Blant visse virker forståelsen deres av ordene *malakoi* og *arsenokoitai* som om de er overførbare begreper inn i en moderne forståelse av homofili, mens andre er mer skeptisk til om dette er tekstens budskap. Det gjør at en kan stille spørsmål rundt hvilken forståelseshorizont som står sterkest i valg av oversettelse. Altså, er dette oversettelser som tolker teksten på bakgrunn av egen samtid og forståelseshorizont, eller på bakgrunn av tekstens. Det kommer ikke frem om oversetterne fordypet seg i hvordan ordene ble brukt i tekstens samtid. Det er vanskelig å tolke noe ut fra stillhet, men man kan konstatere at dette iallfall ikke blir presentert som argumenter i noen av diskursene her. Det er ikke hvordan

---

¹³⁸ Hanks (2000): s 108

¹³⁹ Ibid

ordene ble brukt i sin egen tid som vektlegges, men hvordan andre i egen samtid bruker dem. Flere steder henviser man til andre språks oversettelser, og bruker disse aktivt i argumenteringen.

På generelt grunnlag kan man påpeke at et slikt oversettelsesarbeid legger mye tillit og ansvar hos andre oversettere og deres grunnarbeid, uten å nødvendigvis vite hvordan deres oversettelsesarbeid har foregått. Dette ble, som nevnt tidligere, tydelig med RSV oversettelsen fra 1946 da *homosexual* kom inn som oversettelse, og hvordan andre adopterte oversettelsen uten å vite at oversetterne selv mente det var en feil tolkning.

Et tydelig eksempel på at oversetternes forståelseshorisont ble vektlagt i argumentasjonen er i svaret en finner i forbindelse med 1 Korinterbrev 6:9 i NO2011 arbeidet. Her forstår man *malakoi* og *arsenokoitai* som et ordpar som angir ulike roller, *top/bottom*, i det svaret kaller *homoseksuell praksis*, og mener at NO78/85 oversettelsen får frem dette.¹⁴⁰ Svaret angir dermed også en plausibel forklaring på hvorfor NO78/85 landet på oversettelsen de gjorde: *menn som ligger med menn eller lar seg bruke til dette*. Det er en forståelse av *malakoi* og *arsenokoitai* en kan gjenkjenne i den endelige oversettelsen der. Men at svaret bruker ordene *top/bottom* for å forklare den homoseksuelle praksisen, er suspekt. Disse termene kan ikke uproblematisk brukes som forklarende termer for de greske ordene, og at de dukker opp her, kan undergrave svarets påstand om at NO78/85 oversettelsen er en *saklig dekkende gjengivelse av de greske termene*.

Bruken av terminologien *top/bottom* for rollene i *homoseksuell praksis* kan tolkes som et forsøk på å tolke de greske termene i lys av samtidens forståelse og definisjoner, og ikke tekstens egen samtid. Ordene *top/bottom* oppstod som beskrivende seksualtermer i det homofile lærmiljøet først på 1950-tallet, og spredde seg til BDSM miljøet (bondage and sadomasochism, både for likekjønnede og ulikkjønnede seksualpartnere) på 1960-tallet.¹⁴¹ De beskrev da henholdsvis den dominerende aktøren, den som hadde kontrollen, og den submissive aktøren, den som lot seg kontrollere. Det var ikke før på 70- og 80-tallet at ordene fikk betydningene som skilte mellom hvilken seksualposisjon menn foretrakk under samleie

---

¹⁴⁰ Hva som menes med frasen *homoseksuell praksis* blir ikke utdypet utover forklaringen *top/bottom*. Ut fra konteksten tolker jeg det å mene sex i form av en penetrerende og en penetrert partner mellom menn.

¹⁴¹ <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/topbottom>

med andre menn, den penetrerende eller den som blir penetrert. Men allerede i 2019 er ordene mindre brukt, og ikke dominerende i måten man forstår samleie mellom to menn.¹⁴² Det er derfor svært usannsynlig at begreper som kun var gjeldene terminologi i noen få tiår rundt 2000-årsskiftet, adekvat speiler en hellenistisk forståelse av seksualitet mellom to menn. At *malakoi* og *arsenokoitai* utgjør et ordpar i en slik forstand, er også svært spekulativt da det som nevnt kun er Paulus i alle de antikke skriftene som har blitt bevart som bruker ordene i nærheten av hverandre. Det finnes heller ingen andre greske begreper for den penetrerende partneren og den som lar seg penetrere i det greske språket.¹⁴³ Ingen oversettelser opptrer i et kulturelt vakuum, og at denne forståelsen av ordene opptrer hos Bibelselskapet i perioden hvor *top/bottom* er vanlige deskriptiver for samleie mellom to menn, er påfallende. Før 1970 kan en ikke se at Bibelselskapet tolket ordene som et ordpar. At oversetteren kommenterer at *malakoi* og *arsenokoitai* synes å utgjøre et ordpar som angir ulike roller i homoseksuell praksis, er dermed svært spekulativt, og tilsynelatende et eksempel på å tolke antikke greske termer i lys av egen samtid.

---

¹⁴² Forståelsen av samleie mellom to menn er i dag mye rikere enn uttrykkene *top* og *bottom* kan kommunisere. Undersøkelser viser at store prosentandeler ikke har penetrativt samleie med seksualpartneren sin, og når de har det er det oftest ikke noe som gjøres hyppig. (GQ, The Biggest Myth About Gay Sex: <https://www.gq.com/story/the-biggest-myth-about-gay-sex>) Andre former for seksuell kontakt er vanligere, og det er variasjon innad i en enkelt akt. (Joshua G. Rosenberger et al., "Sexual Behaviors and Situational Characteristics of Most Recent Male-Partnered Sexual Event among Gay and Bisexually Identified Men in the United States", *The Journal of Sexual Medicine* 8, no 11, 2011)

¹⁴³ Det nærmeste en kommer er de to termene som brukes om aktørene i et pederastisk forhold: *erastes* (*ἐραστής*, *elskeren*) og *eromenos* (*ἐρώμενος*, *den elskede*). Men som John Boswell påpeker i sin bok *Christianity, Social Tolerance, and Homosexuality* på side 28, er det tydelig at hvilken rolle man hadde i et seksuelt forhold ikke nødvendigvis var avhengig av om man ble kalt *erastes* eller *eromenos*. *Erastes* var oftest brukt om den eldre (oftest en voksen mann), og *eromenos* om den yngre (oftest en gutt), men det finnes mange eksempler i antikke tekster der disse titlene ikke har sammenheng med rollen en hadde under akten. En *eromenos* kunne også penetrere en *erastes*. Dersom svaret sikter til at Paulus i 1 Korinterbrev 6:9 gjennom *malakoi* og *arsenokoitai* omtaler den allment kjente pederastiske praksisen, er det besynderlig at Paulus ikke brukte veletablerte termer.

7 Kort om samlede tendenser

Jeg vil kort nevne et par samlede tendenser blant funnene i arkivene, før avhandlingen oppsummeres i konklusjonen.

Det første er at en finner tendenser til at oversetterne generelt møtte tekstene med et fokus som er rettet mer utad mot andre nyere oversettelser, enn mot tekstenes bruk og mening i tekstenes samtid. Det refereres ofte til den nære virkningshistorien i arkivet, men den eldre virkningshistorien faller delvis bort. Da er det vanskelig, slik som Gadamer påpeker, å finne frem til den riktige tolkningen.¹⁴⁴ En horisontsammensmeltning vil ikke skje om en ikke aktivt prøver å sette seg inn i tekstens forståelseshorisont.¹⁴⁵ I oversettelsen av *arsenokoitai* og *malakoi* ser man spesielt dette, hvor oversettelsene i arkivet kan kritiseres for å være svært fortolkende ut fra oversetternes kontekst.

I de tilfellene noen prøver å komme nærmere tekstens forståelseshorisont, får som regel ikke disse bemerkningene plass i de endelige oversettelsene. Det finnes et eksempel i hver av oversettelsesarbeidene på at noen i oversettelsesteamene påpeker og kritiserer en snever tolkning, og uttrykker at de ønsker at oversettelsen blir mer åpen, slik som kildeteksten er.¹⁴⁶ I begge tilfeller fraviker man fra deres synspunkter, og ender med en snever tolkning. Alle versene sett under ett gir argumentativt et inntrykk av at oversettelsene, bevisst eller underbevisst, er drevet av moderne seksualideologi, og ikke leksikalske og etymologiske avveininger, slik som Dale Martin sa inn i den engelskspråklige homofilidebatten.¹⁴⁷

Det andre jeg vil påpeke, er at det samlede inntrykket i oversettelsene av klubbversene, er at Bibelselskapet delvis har sviktet i etiske avveielser i oversettelsesvalgene. Med tanke på hvor stor påvirkning disse versene har på en sårbar gruppe i dagens kirkelandskap, burde en kunne forvente en større varsomhet hos det største bibelselskapet i Norge.¹⁴⁸ Dette sier jeg med bakgrunn i oversettelsesprosessen som stedvis virker rotete og tilfeldig, tekstforslagene som

---

¹⁴⁴ Jor (2000): s 71

¹⁴⁵ Ibid: s 70

¹⁴⁶ I NO78/85 arbeidet kommer det frem i konflikten som ender med at Jacob Jervell trekker seg, og i NO2011 kommer det frem i den første kommentaren til oversettelsen av 1 Korinterbrev 6:9.

¹⁴⁷ Martin (2006): s 44

¹⁴⁸ I *dagens kirkelandskap* innebefatter jeg også landskapet fra slutten av 70-tallet.

ble foreslått, og det som ble de endelige tekstene til slutt. En kan også påpeke Bibelselskapets bruk av fotnoter under den etiske kritikken. Ved å bruke fotnoter til å henwise mellom disse tekstene forsterker man også en tolkning om at Bibelen er tydeligere i dagens homofilidebatt enn det som kommer frem i kildetekstene alene. Det er store uenigheter om klubbversene reelt deler tematikk, og det er gode argumenter for at de ikke er så tett knyttet til hverandre som man har for praksis å knytte de.

8 Konklusjon

Denne avhandlingen har tatt for seg problemstillingen: Hvilke tekstforslag har Bibelselskapet jobbet med i oversettelsesarbeidet med klubbeversene mot NO78/85 og NO2011 oversettelsene; og hvilke tendenser kan man observere med et blikk på oversettelsesteori og tekstenes virkningshistorie?

I teorikapittelet begynte avhandlingen derfor med å redegjøre for Gadammers hermeneutikk og virkningshistorie, samt oversettelsesteorien om konkordante og idiomatiske oversettelsesprinsipper. Disse ble tematisert og utgreid for å kunne bruke som en linse inn i presentasjonen av arkivmaterialet, og drøftingen av dette. Deretter ble metoden som ble brukt i fremstillingen av kildematerialet påpekt, samt vurderingskriteriene oversettelsene ble veid etter. I begge disse kapitlene var det viktig å få frem at man i møte med kildeteksten ikke kan være nøytral. Både i Bibelselskapets oversettelsesarbeid, og i mitt presentasjons- og vurderingsarbeid, er man preget av de fordommene man møter teksten med, og dette preger det endelige resultatet.

I presentasjonen av de arkiverte tekstforslagene delte jeg de inn i tre temaer. I presentasjonen av Leviticustekstene ble Bibelselskapets bruk av *ligge med* og *omgang med* fokusområdet, og det kom frem at dette arbeidet var tilsynelatende ganske rotete og uoversiktlig i måten det ble oversatt på. I presentasjonen av Romerbrevsteksten ble utviklingen av *antimisthian* i tekstforslagene tematisert. Her ble blant annet Bibelselskapets etiske avveielser i oversettelsen tematisert, da *straff* kan ses på et unødvendig strengt valg av oversettelse ovenfor en sårbar gruppe. I det siste temaet ble oversettelsene av *arsenokoitai* og *malakoi* i 1 Korinterbrev- og 1 Timoteusbrevtekstene i fokus. Her kom det tydelig frem at Bibelselskapet oversatte ord det er vanskelig å bestemme betydningen av, svært tydelig, og etter ideologiske strømninger i deres egen tid. Samlet sett er det derfor grunn å rette kritikk mot hvordan Bibelselskapet har oversatt klubbeversene, både i NO78/85 og NO2011.

9 Litteratur

9.1 Bøker, artikler og tidsskrifter

Barclay, William (2002). *The Letter To The Romans – The New Daily Study Bible*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press

Bauer, W., Arndt, W., & Danker, F. (2000). *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature* (3rd ed. revised and edited by Frederick William Danker). Chicago: University of Chicago Press.

Beckmann, Morten (2017). *Bibelselskapets Kristologi – Ideologi og oversettelse* (Doktoravhandling). Universitetet i Agder. Oslo: Wittusen & Jensen

Boswell, John (1980). *Christianity, Social Tolerance, and Christianity – Gay People in Western Europe from the Beginning of the Christian Era to the Fourteenth Century*. Chicago: The University of Chicago Press

Bøe, Sverre, & Holmås, Geir Otto (2011). *Når Ordet blir norsk: Norske bibeloversettelser 1945-2011*. Trondheim: Tapir akademisk forlag

Carr, David M (2003). *The Erotic Word: Sexuality, Spirituality, and the Bible*. New York: Oxford University Press.

Fee, Gordon (1987). *The New International Commentary of the New Testament - First Epistle to the Corinthians*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company

Gadamer, Hans-Georg (2012). *Sannhet og Metode: Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Oversatt av Lars Holm-Hansen. Oslo: Pax Forlag

Gagnon, Robert A. J. (2001). *The Bible and Homosexual Practice – Texts and Hermeneutics*. Nashville: Abingdon Press

Gilbrant, T., Utne, E., & Berg, A. (1979). *Studiebibelen: Det Nye Testamente* (Vol. B. 3). Oslo: Illustrert bibelleksikon

Gilbrant, T., Utne, E., & Berg, A. (1981). *Studiebibelen : Det Nye Testamente* (Vol. B. 4). Oslo: Illustrert bibelleksikon.

Hanks, Thomas (2000). *The Subversive Gospel – A New Testament commentary of liberation*. Cleveland: The Pilgrim Press

Hays, Richard B. (1997). *First Corinthians*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press

Helminiak, Daniel A. (2000). *What the Bible Really Says About Homosexuality – Millennium edition*. New Mexico: Alamo Square Press

Jor, Finn Eivind (2000). *Humaniora: Resepsjonshefte for HF-varianten til ex.fac*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Lings, Kjeld Renato (2013). *Love Lost in Translation – Homosexuality and the Bible*. USA: Trafford Publishing

Lings, Kjeld Renato (2017). *Kærlighed Under Censur – Køn og seksualitet i danske bibeloversettelser*. København: Forlaget Vandkunsten

Martin, Dale B. (2006). *Sex and the Single Savior – Gender and Sexuality in Biblical Interpretation*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press

Moore, Gareth (2003). *A Question of Truth: Christianity and Homosexuality*. London: Continuum

Mørk, Hans-Olav (2015). «Å gjendikte Gud: Bibeloversettelse som skjønnlitterær kunst». *Mellom* 1, nr. 1: 42–50.

Rian, Dagfinn (red.) (1995). *Bibel og bibeloversettelse* (Vol. Nr 37, Relieff). Trondheim: Tapir.

Rosenberger, Joshua G. et al. (2011). Sexual Behaviors and Situational Characteristics of Most Recent Male-Partnered Sexual Event among Gay and Bisexually Identified Men in the United States. *The Journal of Sexual Medicine* 8, no 11

Scroggs, Robin (1984). *The New Testament and Homosexuality – Contextual Background for Contemporary Debate*. USA: Fortress Press

Witherington III, Ben (1995). *Conflict and Community in Corinth – A Socio-Rhetorical Commentary on 1 and 2 Corinthinans*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company

9.2 Internettsider

Encyclopedia (Hentet 9. Januar 2019). Top/Bottom. Hentet fra:

<https://www.encyclopedia.com/social-sciences/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/topbottom>

GQ (28. juni 2018). The Biggest Myth About Gay Sex. Hentet fra:

<https://www.gq.com/story/the-biggest-myth-about-gay-sex>

Jervell, Jacob. Intervju hentet den 30.12.18 fra,

<http://www.bokklubben.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=135756>.

Jusleksikon (2017, 25. mars). Straffeloven § 213 (Opphevet). Hentet fra

[https://jusleksikon.no/wiki/Straffeloven_§_213_\(Opphevet\)](https://jusleksikon.no/wiki/Straffeloven_§_213_(Opphevet))

Sykepleien (2014, 12. november). Moderne Homohistorikk. Hentet fra

<https://sykepleien.no/2014/10/moderne-homohistorikk>

10 Vedlegg

10.1 Vedlegg 1, Kontrakten med Bibelselskapet

AVTALE – BRUK AV BIBELSELSKAPETS ARKIVER

Bakgrunn for avtalen

1. [REDAKERT] har, pr. 16.06.2018, søkt om tilgang til deler av Bibelselskapets arkivmateriale i forbindelse med i forbindelse med arbeidet med masteravhandling om Bibelselskapets oversettelser av tekstene Lev 18:22/20:13, Rom 1:26-27, 1 Kor 6:9, og 1 Tim 1:10.

Det er søkt om tilgang til det digitale arkivet for NO 2011, arkivet for NO 78/85 i Bibelselskapets lokaler, samt arkivet for NO 1930 som befinner seg i Riksarkivet.

Tilaltelse til å få tilgang til disse arkivene ble gitt av generalsekretær Ingeborg Mongstad Kvammen i brev av 19.06.2018. Det gis også tilgang til det som finnes av fysisk arkivmateriale for NO 2011.

Praktiske foranordninger

2. [REDAKERT] får en arbeidsplass tilgjengelig, innenfor stipulert arbeidsperiode på 30 dager og innenfor tidsrommet kl. 08.00–16.00.
3. [REDAKERT] har med sin egen PC.

Forutsetninger for bruk av arkivmaterialet

4. Forutsetning for tillatelsene er at materialet behandles forskningsetisk forsvarlig og at personkilder ikke kan identifiseres.
5. [REDAKERT] og [REDAKERT] veileder, Ole Jakob Filtvedt, har taushetsplikt m.h.t. opplysninger som kan skade Bibelselskapets arbeid. [REDAKERT] er forpliktet til å bevare fullstendig taushet om forretningsanliggender som arbeidstaker under sitt arbeid måtte bli kjent med.
6. Det forutsettes at originalmaterialet ikke fjernes fra henholdsvis Bibelselskapets lokaler og Riksarkivets lokaler.
7. [REDAKERT] kan ta relevante kopier fra våre fysiske arkiv og ta disse med seg ut av huset til videre bruk for masteroppgaven.
8. Det elektroniske NO 2011-arkivet gjøres tilgjengelig på en ekstern harddisk. Relevante dokumenter kan kopieres over til egen PC til videre bruk for masteroppgaven.
9. Når det gjelder tilgang til sakspapirer og referater fra hhv. Oversettelsesutvalget (OU) og styrets behandling av oversettelsesrelaterte spørsmål, kan disse gjøres tilgjengelig i direkte kontakt med rettighetsredaktør Ingvild Ellingsen.

10. Bibelselskapets administrasjon vil, så langt det er mulig, være behjelpelige med nødvendig tilrettelegging. Dersom tilretteleggingen medfører arbeid utover to dagsverk, må det gjøres separat avtale om økonomisk vederlag.
11. Når masteroppgaven er levert og klagefristen etter eksamen er passert, plikter [redacted] seg til å slette alle elektroniske filer som er kopiert fra Bibelselskapets elektroniske arkiv, samt makulere papirkopier. Vi ber om rapport til Bibelselskapet når dette er gjort.
12. [redacted] leverer et eks. masteroppgaven til Bibelselskapet.

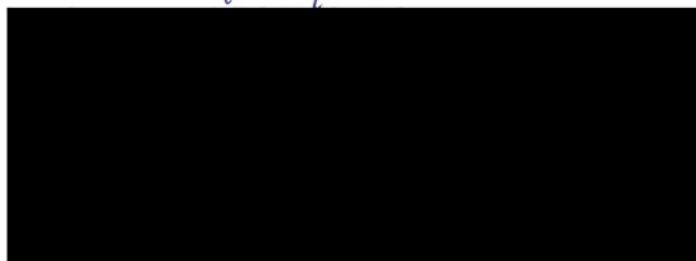
Dato: 27/6/2018

Dato: 27/6/2018

For Det Norske Bibelselskap,

Ingeborg Møngstad-Kvammen
generalsekretær

Kopi av avtalen sendes til veileder Ole Jakob Filtvedt